

ΑΝΤΙΔΑΝΕΙΑ ΣΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

-έσα [ésa] : επίθημα για το σχηματισμό του θηλυκού ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τίτλο ευγένειας: (κόντες) κοντέσα. || συνήθ. δίνει τον προφορικό ή λαϊκότροπο τύπο θηλυκού σε -ισσα / -η: (πρίγκιπας) πριγκιπέσα και πριγκίπισσα, (δούκας) δουκέσα και δούκισσα· (βαρόνος) βαρονέσα και βαρόνη. **2.** (λαϊκότρ.) επάγγελμα: (γιατρός) γιατρέσα.

[μσν. αντδ. -έσα < ιταλ. -essa < υστλατ. -issa < αρχ. -ισσα (δες λ.): μσν. κοντ-έσα < ιταλ. contessa]

αλτήρας ο [altíras] O2 (συνήθ. πληθ.) : όργανο γυμναστικής όμοιο με τα βάρη, που αποτελείται από δύο μεταλλικές σφαίρες ενωμένες μεταξύ τους με σιδερένια ράβδο που χρησιμοποιείται ως λαβή. **αλτηράκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. altère (στη νέα σημ.) < λατ. πληθ. halteres < αρχ. ἀλτήρες 'βάρη που κρατούσαν οι άλτες για να αυξάνουν τη φόρα τους']

αμμωνία η [amonía] O25 : (χημ.) άχρωμο αέριο με έντονη και χαρακτηριστική οσμή που προέρχεται από την ένωση του αζώτου με υδρογόνο. || διάλυμα αμμωνίας σε νερό που χρησιμοποιείται συνήθ. ως πρόχειρο θεραπευτικό μέσο: Υγρή / καυστική ~.

[λόγ. αντδ. < νλατ. ammonia < ελνστ. (ἄλας) Ἀμμωνιακόν (δες στο αμμωνιακός)]

αμοιβάδα η [amináda] O26 : **1.** μονοκύτταρο πρωτόζωο της τάξης των αμοιβαδοειδών, το οποίο ζει στο νερό ή σε υγρά μέρη και μετακινείται με ψευδοπόδια. **2.** (πληθ.) αρρώστια των εντέρων που προκαλείται από την είσοδο αμοιβάδων στον οργανισμό· αμοιβάδωση.

[λόγ. αντδ. αμοιβ(άς) -άδα < αγγλ. amoeba (πληθ. amoebas που θεωρήθηκε θηλ. εν.) < νλατ. amoeba < αρχ. ἀμοιβή, στη σημ.: 'εναλλαγή']

άμπακας ο [ábakas] O5 & **άμπακος** ο [ábakos] O20 : στη ΦΡ τρώω τον άμπακα, τρώω υπερβολικά· ΣΥΝ ΦΡ τρώω τον αγλέουρα / τον περιδρομο.

[< άμπακος 'σχολική πλάκα (που είχε στρωμένη άμμο για γράψιμο)', κατ' επέκτ.: "πολύ σαν την άμμο" αντδ. < ιταλ. abbaco -ς < λατ. abacus < αρχ. ἄβακ- (ἄβαξ δες ἄβακας) και μεταπλ. άμπακ(ος) -ας]

αμπούλα η [ambúla] O25 : γυάλινο κυλινδρικό φιαλίδιο με μυτερές απολήξεις, κλειστό από την κατασκευή του, που περιέχει συνήθ. υγρή φαρμακευτική διάλυση κατάλληλη για ενέσεις. || ~ με βιταμίνες.

[αντδ. < γαλλ. ampoul(e) -α < λατ. ampulla υποκορ. του amp(h)ora < αρχ. ἀμφορέα, αιτ. του ἀμφορεύς]

αντζούγια η [andzúja] & **αντζούγα** η [andzúga] O25α : γαύρος που διατηρείται και τρώγεται ως αλίπαστο.

[αντδ.: -γα: ιταλ. acciuga < υστλατ. *ariu(v)a < ελνστ. ἀφύη ([ndz] από ιταλ. διαλεκτ. ancio-, angio-)· -για: μεταπλ. [ja] με βάση τον πληθ. αντζούγες και νέος εν. αντζούγια]

αντιλόπη η [andilópi] O30α : ζώο των τροπικών χωρών που συγγενεύει με το ελάφι: Ρούχο από δέρμα αντιλόπης.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. antilop(e) -η < μσνλατ. ant(h)alopus < μσν. ανθόλοψ 'όν. μυθικού ζώου' ίσως από ανατολ. γλ. με παρετυμ. άνθο(ς) + -λοψ κατά το αρχ. πηνέλοψ 'αγριόπαπια' και άλλα ονόματα ζώων και πουλιών σε -οψ: αρχ. δρύοψ 'δρυοκολάπτης']

αποθεραπεία η [apotheapía] O25 : η τελευταία φάση της θεραπείας ενός αρρώστου ως την πλήρη αποκατάσταση της υγείας του: Ο άρρωστος βρίσκεται στο στάδιο της αποθεραπείας.

[λόγ. αντδ. < ιταλ.(;) apoterapia < ελνστ. ἀποθεραπεία 'φροντίδα του σώματος ύστερα από αθλητικούς αγώνες']

αραχίδα η [araxída] O26 : φυτό που καλλιεργείται σε θερμά κλίματα και που καρπός του είναι τα αράπικα φιστίκια.

[λόγ. αντδ. αραχ(ίς) -ίδα < γαλλ. arachide (στη νέα σημ.) < λατ. arachida < ελνστ. ἀράχιδνα 'λαθού ρι']

αργίλιο το [arjílio] O40 : το αλουμίνιο.

[λόγ. αντδ. < αγγλ. argil -ιον < λατ. argilla < αρχ. ἄργιλ(λ)ος ή]

άρια η [ária] O27 : μουσική σύνθεση για μια φωνή (σόλο) με οργανική συνοδεία (κυρ. στην όπερα).

[λόγ. αντδ. < ιταλ. aria < λατ. aera < αρχ. ἄερα, αιτ. του ἀήρ (δες στο αέρας)]

αρμόνικα η [armónika] O27α : πνευστό όργανο, η φουσαρμόνικα.

[αντδ. < ιταλ. armonica < αγγλ. harmonica (στη νέα σημ.) < λατ. harmonicus < αρχ. ἄρμονικός]

αρμόνιο το [armónio] O42 : μουσικό όργανο με πλήκτρα, που τον ήχο του τον παράγουν παλλόμενα γλωσσίδια, τα οποία τίθενται σε κίνηση είτε μέσο του αέρα που διοχετεύει ειδικός φυσητήρας είτε μέσο ηλεκτρικού ρεύματος.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. armonio < γαλλ. harmonium < harmonie < αρχ. ἄρμονία]

Αρναούτης ο [arnaútis] O11 θηλ. **Αρναούτισσα** [arnaútisa] O27 : (προφ.) **1.** αυτός που κατάγεται από την Αλβανία (κυρ. τη βόρεια), Αρβανίτης. **2.** (μτφ., μειωτ.) αρναούτης, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου: Μ' αυτόν τον αρναούτη δεν μπορώ να συνεννοηθώ.

[αντδ. < τουρκ. Arnavut -ης (χαλαρή άρθρ. του μεσοφ. [v] στα τουρκ.) < μsn. Αρβανίτης· Αρναούτ(ης) -ισσα]

αρχιπέλαγος το [arxipélagos] O47 : **1.**θαλάσσια περιοχή όπου υπάρχουν πολλά νησιά: Το Ιαπωνικό Αρχιπέλαγος. Τα νησιά του ελληνικού αρχιπελάγους, του Αιγαίου. **2.** συστάδα νησιών που ανήκουν στο ίδιο αρχιπέλαγος: Το ~ των νησιών Χαβάη. Το ~ του Αιγαίου, το σύνολο των νησιών του Αιγαίου πελάγους.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. arcipelago < μsn. *αρχιπέλαγος 'ανοιχτό πέλαγος' (πρβ. σημερ. λαϊκό αρχιπέλαγο ίδ. σημ.) < αρχι- + πέλαγος]

αφιόνι το [afxóni] O44 : **α.**(λαϊκότρ.) η ναρκωτική ουσία όπιο και το φυτό από το οποίο παράγεται: Παίρνω / πίνω ~. Ποτίζω κπ. (με) ~, αφιονίζω. Τον 'βαλαν ~ στο κρασί κι αποκοιμήθηκε. **β.** (μτφ.) ό,τι επιφέρει πνευματική νάρκωση ή φανατισμό: Άβουλη θέληση, ποτισμένη με ~.

[μsn. αφιόνι(ον) αντδ. < τουρκ. afyon -ι(ον) < περσ. < ελνστ. ὄπιον (υποκορ. του αρχ. ὀπός)]

αψέντι το [apséndi] O44 : δυνατό οινόπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από τα φύλλα της αψινθιάς, έχει πράσινο χρώμα και ήταν συνηθισμένο κατά τα τέλη του περασμένου αιώνα.

[αντδ. < γαλλ. absinth(e) -ι < λατ. absinthium < ελνστ. ἄψινθιον (αρχ. ἄψινθος) ή < τουρκ. arpsent -ι < αραβ. ή περσ. < ελνστ. ἄψινθος]

βαλλίστρα η [valístra] O25 : πολεμικό όπλο που εκσφενδόνιζε βλήματα (βέλη, πέτρες, ακόντια).

[λόγ. < μsn. βαλλίστρα αντδ. < υστλατ. ballist(r)a < αρχ. βάλλω 'ρίχνω']

βαρύτονος ο [varítonos] O20 : (μουσ.) αντρική φωνή ανάμεσα στον τενόρο και στο βαθύφωνο.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. baritono (στη νεότ. σημ.) < αρχ. βαρύτονος 'που βγάζει βαθύ ήχο (για σκύλο)']

βασάλτης ο [vasáltis] O10 : είδος σκληρού, μαύρου πετρώματος.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. basalt(e) -ης < μσνλατ. basaltēs < basanites (αντιγραφική παραδρομή) < αρχ. βασανίτης = βάσανος]

γάγγλιο το [gánglio] O42 : μικρός σφαιρικός ή ωοειδής συμπαγής σχηματισμός που παρατηρείται στα λεμφοφόρα αγγεία και στα νεύρα: Λεμφικά / νευρικά γάγγλια.

[λόγ. αντδ. < νλατ. ganglion ([gá-]) < υσλατ. ganglion ([gá-]) < ελνστ. γαγγλίον `κύστη, πρήξιμο']

γαζία η [gazía] O25 : δέντρο με κίτρινα χνουδωτά, ευδιαστά λουλούδια που σχηματίζουν τσαμπιά.

[αντδ. < βεν. gazia (ιταλ. gaggia, στη σημερ. σημ.) < υσλατ. acacia ([acá-]) & ελνστ. άκακία (διατήρηση του ελλην. τονισμού), αιγυπτ. προέλ.]

γαλέρα η [galéra] O25 : είδος πολεμικού ιστιοφόρου πλοίου με κουπιά, σε χρήση από το Μεσαίωνα ως το 18ο αι.: Τρικάρτη ~. Κουρσάρικη ~.

[αντδ.(;) < βεν. galera < ισπαν. galera (στη σημερ. σημ.) < ίσως μσν. γαλαία `μικρό πειρατικό πλοίο' (ιλλυρικής;) προέλ.)]

γαλιάντρα η [galándra] O25α : **1.** ωδικό πουλί με επίμονο και συνεχές κελάηδημα. **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός γυναίκας εξαιρετικά φλύαρης.

[αντδ. < μσν. *καλιάντρα ([k > γ]) από συμπροφ. με το άρθρο στην αιτ.: [tin-k > tɪŋ > γ] < λατ. *calandra, *caliandra (πρβ. caliandrum `γυναικεία περούκα', λ. στηριγμένη στο όν. του πουλιού) < ελνστ. κάλανδρος, *καλάνδρα (πρβ. ιταλ. calandra και σημερ. διαλεκτ. καλάντρα)]

γάμπα η [gám̥ba] O25α : το σαρκώδες τμήμα στο πίσω μέρος της κνήμης: Έχει ωραίες γάμπες. Οι γάμπες της είναι πολύ χοντρές / αδύνατες. || Μακριές / στραβές γάμπες. **γαμπίτσα** η ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < ιταλ. gamba < υσλατ. camba, gamba `οπλή ζώου' < αρχ. καμπή, δωρ. διάλ. καμπά `κλείδωση'· γάμπ(α)-ίτσα]

γάντζος ο [gándzos] O18 : μεταλλική κατασκευή συνήθ. από κυρτό, σκληρό σύρμα που καταλήγει σε αιχμή και που χρησιμοποιείται για την ανάρτηση ή το κρέμασμα διάφορων πραγμάτων· άγκιστρο: Μεταλλικοί γάντζοι. **γαντζάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < βεν. ganzo < αρχ. γαμψός]

γαρίφαλο το [garífalo] O41 : **1α.** το λουλούδι της γαριφαλιάς: Φορούσε ένα ~ στο πέτο. ~ στ' αυτή. **β.** (μτφ.) για κτ. που έχει τη μορφή ανοιγμένου γαρίφαλου: Ντομάτα ~. || Του άνοιξε το κεφάλι ~. **2.** ο αρωματικός κάλυκας φυτού της ίδιας οικογένειας με το γαρίφαλο, που χρησιμοποιείται για μπαχαρικό· μοσχοκάρφι. **γαριφαλάκι** το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. 1.

[αντδ. < μσν. γαρόφαλο, γαρίφαλο ([o > i] ίσως από επίδρ. της συγγ. λ. καρνόφυλλο) < βεν. garofolo (και για το άνθος) < μσν. καρνόφυλλον `μοσχοκάρφι' (ελνστ. καρνόφυλλον πρβ. λατ. caryophyllum (όνομα φάρμακου)), ανατολ. προέλ. (πρβ. περσ. karānfel), παρετυμ. κάρνον `καρύδι' + φύλλον]

γκάζι το [gázi] O44 : **1.** φωταέριο. || (επέκτ.) το εργοστάσιο φωταερίου: Οι κάτοικοι ζήτησαν να φύγει το ~ από την περιοχή τους. **2.** το πεντάλ που τροφοδοτεί τη μηχανή του αυτοκινήτου με βενζίνη: Πατάω / αφήνω το ~. Πάτα ~ να φύγουμε, ανάπτυξε ταχύτητα. (προφ.) Τέρμα τα γκάζια, για υπερβολική ταχύτητα. **3.** (μτφ., λαϊκ.) επίπληξη: Κάνεις εσύ του κεφαλιού σου και μετά ακούω εγώ τα γκάζια. (έκφρ.) βάζω γκάζια σε κπ., τον επιπλήττω για κτ. που δεν έκανε.

[αντδ. < γαλλ. gaz -ι < ολλανδ. gaz < λατ. chaos `συγκεχυμένη μάζα από όπου δημιουργήθηκε το σύμπαν' < αρχ. χάος `η πρώτη κατάσταση του σύμπαντος']

γκάμα η [gáma] O25α : **1.** (μους.) η κλίμακα. **2.** διαδοχή σύμφωνα με μια φυσική διαβάθμιση: ~ χρωμάτων. Πέρασε απ' όλη την ~ των συναισθημάτων. || φάσμα δυνατοτήτων: Ηθοποιός με πλούσια ~. ~ θεμάτων / προβλημάτων.

[αντδ. < ιταλ. gamma (παλαιότ. η πρώτη νότα της κλίμακας αντί για το σημερ. ντο και συνεκδ. ολόκληρη η κλίμακα) < αρχ. γάμμα (τρίτο γράμμα του αλφαβήτου)]

γκαρίζω [garízo] P2.1α : **1.** (για γάιδαρο) βγάζω φωνή. **2.** (μτφ., οικ.) για άνθρωπο, φωνάζω δυνατά, κακόηχα και ενοχλητικά ή τραγουδώ δυνατά και παράφωνα: Τι γκαρίζετε έτσι και δε μ' αφήνετε να κοιμηθώ; Ας' τον να γκαρίζει, μη δίνεις σημασία στις φωνές του.

[μσν. γκαρίζω < ελνστ. όγκαρίζω με αποβ. του αρχικού άτ. φων., ίσως αντδ. < λατ. oncare < αρχ. όγκωμαι]

γκουβέρνο το [gunévno] & **κουβέρνο** το [kunévno] O39 : (παρωχ.) η κυβέρνηση.

[αντδ. < ιταλ. governo < λατ. gubernum < gubernο < αρχ. κυβερνώ, [ο > u] από επίδρ. του χειλ. [v] · τροπή [g > k] αναλ. προς αρσ. και θηλ. με παρόμοια εναλλ.: γκαμήλα - καμήλα]

γκρέκα η [gréka] O25 : μαϊάνδροςι.

[αντδ. < ιταλ. greca, θηλ. του επιθ. greco < λατ. Grecus (δες στο Γραικός)]

γόμα η [góma] & **γκόμα** η [góma] O25 : **1.** παχύρρευστη κολλητική ουσία. **2.** γομολάστιχα.

[αντδ. < βεν. goma & ιταλ. gomma < υστλατ. gumma, cumma < λατ. commis < αρχ. κόμμι (αιγυπτ. προέλ.)]

γόνδολα η [gónðola] O27α : είδος μακριάς και στενής βάρκας με υπερυψωμένη πλώρη και πρύμνη, που κινείται με ένα μόνο κουπί και που τη χρησιμοποιούν στα κανάλια της Βενετίας.

[λόγ. αντδ. < βεν. gondola (ορθογρ. δαν.) < μσνλατ. *condua < ελνστ. κόνδν 'ποτήρι, βάζο', πληθ. κόνδνα (ή και με επίδρ. του υποκορ. κονδύλιον)]

γορίλλας ο [gorílas] O3 : **1.** μεγαλόσωμος ανθρωποειδής πίθηκος της Αφρικής. || Είναι σαν ~, μειωτικός χαρακτηρισμός για πολύ μεγαλόσωμο και άγριο στην όψη άνθρωπο. **2.** (προφ.) έμπιστος προσωπικός φρουρός· σωματοφύλακας.

[λόγ. αντδ. < νλατ. gorilla -ς < ελνστ. Γόριλλαι 'αφρικανική φυλή τριχωτών γυναικών' (ίσως όμως πραγματικά το όν. του ζώου) αφρικανικής προέλ.]

Γραικός ο [γρεkός] O17 : παλαιότερη ονομασία των Ελλήνων, που είχε επικρατήσει κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας· (πρβ. Ρωμός).

[αρχ. (διαλεκτ.) εθν. Γραικός (όν. των Ηπειρωτών Δωριέων) & ελνστ. αντδ. Γραικός < λατ. Graecus < αρχ. Γραικός]

γρέγος ο [γτέγος] O18 : (ναυτ.) ο βορειοανατολικός άνεμος.

[αντδ. < βεν. grego -ς < ιταλ. (νότ. διάλ.) greco 'βορειοδυτικός άνεμος, που έρχεται από την Ελλάδα' < λατ. Graecus < αρχ. Γραικός]

γυμνάσιο το [jimnásio] O40 : **1.** τα τρία πρώτα χρόνια της δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης: Πηγαίνει ακόμη στο ~. Τελείωσε το ~. Το εξατάξιο ~ έχει καταργηθεί. **2.** το κτίριο του γυμνασίου.

[λόγ. αντδ. < γερμ. Gymnasium (στη νεότ. σημ.) < λατ. gymnasium < αρχ. γυμνάσιον 'σωματική άσκηση, τόπος γυμναστικής, που ανήκει σε σχολείο φιλοσοφίας (από τον τόπο συγκέντρωσης)']

διαμάντι το [ðjamándi] O44 : **1.** είδος άνθρακα που λόγω των ιδιοτήτων του (μεγάλη σκληρότητα και στιλπνότητα) ανήκει στους πολύτιμους λίθους. **α.** το ακατέργαστο διαμάντι: Ορυχείο / εξόρυξη / κατεργασία / είδη διαμαντιών. **β.** το κατεργασμένο διαμάντι: Γωνίες / επιφάνειες του διαμαντιού. Δαχτυλίδι με ~. Σταυρός / κολιέ με διαμάντια. Τα διαμάντια του

στέμματος. || (προφ.) κόσμημα με ένα ή περισσότερα διαμάντια: Φοράει διαμάντια στο λαιμό / ένα ~ στο δάχτυλο. **γ.** εργαλείο με αιχμή από διαμάντι: Έκοψε το τζάμι με ~. **2.** (μτφ.) για χαρακτηρισμό: **α.** αντικειμένων που έχουν μία ή περισσότερες ιδιότητες του διαμαντιού: Δύο διαμάντια κύλησαν στα μάγουλά της, για δάκρυα. Το κρασί είναι ~, πολύ καθαρό. **β.** προσώπων που έχουν πολύ καλό χαρακτήρα: Άνθρωπος / χαρακτήρας / παιδί ~. Είναι πολύ τυχερός· παίρνει γυναίκα ~. **διαμαντάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < ιταλ. diamant(e) -ι < μσνλατ. diamant- (diamas) < αρχ. ἀδάμας, αιτ. ἀδάμαντα (με επίδρ. της λ. διαφανής)]

διαπασών το [diapasón] Ο (άκλ.) : **α.** (μουσ.) μικρό όργανο που χρησιμοποιούν οι μουσικοί για να παράγουν κυρίως το λα καθώς και τους άλλους φθόγγους. **β.** (φυσ.) μικρό όργανο με δύο μεταλλικούς βραχίονες σε σχήμα πετάλου, του οποίου οι δονήσεις παράγουν ήχο ορισμένου ύψους.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. diapason (αρσ.) < λατ. diapason < αρχ. ή διαπασών (δες διαπασών η), ουδ. κατά το όργανο]

δίπλωμα ² το : **1.** επίσημο έγγραφο με το οποίο βεβαιώνεται: **α.** η επιτυχής ολοκλήρωση ενός κύκλου σπουδών, συνήθ. ανώτατης ή εξωσχολικής εκπαίδευσης: Πήρε το ~ του μηχανικού, πτυχίο. Έχει ~ αγγλικών. **β.** μια ορισμένη ικανότητα ενός ατόμου: ~ οδήγησης. ~ ευρεσιτεχνίας*. || (ειδικότ.) το δίπλωμα οδήγησης: Τον συνέλαβαν γιατί οδηγούσε χωρίς ~. **2.** έγγραφο με το οποίο αναγνωρίζεται η κοινωνική προσφορά κάποιου· τιμητικό δίπλωμα: ~ απονομής παρασήμου. Απονομή διπλωμάτων σε εθελοντές αιμοδότες.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. diplôme (στη νέα σημ.) < λατ. diploma 'έγγραφο' < ελνστ. δίπλωμα 'διαβατήριο', αρχ. σημ.: 'διπλωμένο χαρτί']

δονάκιο το [donákio] O40 : (ιατρ.) είδος βακτηριδίου.

[λόγ. αντδ. < νλατ. donacia θηλ. εν. που θεωρήθηκε ουδ. πληθ. < αρχ. δονακ- (δόναξ) 'καλάμι']

δραγόνος ο [draγónos] O18 : (ιστ.) σε ευρωπαϊκές χώρες, στρατιώτης του ιππικού που πολεμούσε ως πεζός ή ως ιππέας.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. dragon (ορθογρ. δαν., στη νέα σημ.) -ος < λατ. draconem (αιτ. του draco) 'μυθικό τέρας', υστλατ. σημ.: 'σημαία στρατιωτικού σώματος' < αρχ. δράκων 'φίδι' (δες στο δράκος)]

δράμι το [drámi] O44 : **1.** παλαιότερη μονάδα βάρους, το ένα τετρακοσιοστό (1/400) της οκάς. **2.** πολύ μικρή ποσότητα: Δεν έχω ούτε ~ ψωμί. ΦΡ κάποιος δεν έχει ~ μυαλό / φιλότιμο / ντροπή κτλ., για να τονίσουμε ότι κάποιος στερείται εντελώς κάποια θετική ιδιότητα. **δραμάκι** το ΥΠΟΚΟΡ για να δηλώσουμε την πολύ μικρή ποσότητα.

[αντδ. < μσν. δράμι(ον) < αραβ. dirhem ([-ém]) με μετάθ. του [r], κατά τη σημ. του τουρκ. dirhem ([-ém], μετακ. τόνου;) < αρχ. δραχμή 'μικρή μονάδα βάρους, δραχμή']

δρώπικας ο [drópikas] O5 : (λαϊκότρ.) υδρωπικία.

[μσν. δρώπικας μεταπλ. *δρώπικ(ος) -ας (ίσως σαν μεγεθ.) αντδ. < λατ. hydropicus < αρχ. ύδρωπικός]

έγια μόλα, έγια λέσα [éja móla éja lésa] : (ναυτ.) επιφωνηματική έκφραση που εκφωνείται για να δίνει το ρυθμό σε μια ομαδική προσπάθεια (π.χ. κωπηλασία, ανύψωση βάρους κτλ.).

[βεν. eia mola, έγια: αντδ. < βεν. eia < λατ. eia < αρχ. era επιφ. παρακίνησης (σύγκρ. για ⁶), μόλα: βεν. mola 'χαλάρωσε το παλαμάρι', λέσα: < (:)]

εγκυκλοπαιδεία η [engiklopedíja] O25 : (σπάν.) η εγκυκλοπαίδεια.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. encyclopédie < νλατ. encyclopaedia από σφαλερή γραφή σε λατ. χγφ. ἐγκυκλοπαιδεία αντί για το ελνστ. ἐγκύκλιος παιδεία 'σύνολο επιστημονικής εκπαίδευσης']

ελίξιριο το [eliksírío] O41 : **1.** παρασκευάσμα των αλχημιστών με δήθεν θαυματουργές, θεραπευτικές ή ευεργετικές ιδιότητες: ~ ζωής / μακροβιότητας / νεότητας, που υποτίθεται ότι δίνει ζωή / μακροβιότητα / νεότητα. ~ του έρωτα, που υποτίθεται ότι συνδέει ερωτικά όσους το πίνουν. **2.** (φαρμ.) χαρακτηρισμός φαρμακευτικών παρασκευασμάτων, που περιέχουν αιθέρια έλαια, βάμματα, εκχυλίσματα ή μείγματα με σιρόπι.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. élixir -ιον < μσνλατ. elixir < αραβ. al-iksīr 'φάρμακο από ξερή σκόνη, "φιλοσοφική πέτρα"' < ελνστ. ξηρίον 'ξηραντική σκόνη για πληγές']

επένθεση η [erépthesi] O33 : (γλωσσ.) φαινόμενο κατά το οποίο ένα ημίφωνο μετακινείται στην αμέσως προηγούμενη συλλαβή με αποτέλεσμα το σχηματισμό διφθόγγου με το φωνήεν που υπάρχει σε αυτή.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. épenthèse (στη νέα σημ.) < υστλατ. epenthesis < ελνστ. ἐπένθε(σις) -ση 'εισαγωγή γράμματος']

ετόλ η [etól] O (άκλ.) : μακριά γούνινη εσάρπα.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. étole (στη νέα σημ.) < υστλατ. stola 'άμφιο' < αρχ. στολή 'ρούχο']

θέρμες οι [thérmes] O30 : δημόσια λουτρά, στην αρχαία Ρώμη, που συνήθ. ανήκαν σε ένα ευρύτερο κτιριακό συγκρότημα με χώρους αναψυχής, άθλησης, ανάπαυσης κτλ. || ιδιωτικά λουτρά σε ρωμαϊκές επαύλεις.

[λόγ. αντδ. θέρμαι < λατ. thermae < ελνστ. θέρμαι 'θερμές πηγές']

κάδμιο το [kádmio] O40 (χωρίς πληθ.) : χημικό στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα, που είναι μαλακό, ελατό και που έχει αργυρόλευκο χρώμα.

[λόγ. αντδ. < νλατ. cadmi(um) -ον < λατ. cadmia 'μετάλλευμα ψευδαργύρου' < αρχ. καδμεία από το όν. του μυθικού βασιλιά της Θήβας Κάδμου, επειδή εξαγόταν από ορυχεία κοντά στη Θήβα]

καλάρω [kaláro] P6a : (ναυτ.) **1α.** ~ τα πανιά, τα μαζεύω. **β.** ~ τα δίχτυα, τα ρίχνω στη θάλασσα. **2.** ανοίγομαι στη θάλασσα.

[αντδ. < βεν. calar 'αφήνω να πέσουν (πανιά κτλ.)' -ω < υστλατ. calare < αρχ. χαλῶ 'χαλαρώνω, αφήνω να πέσει' (δες και χαλώ)]

καλέμι το [kalémi] O44 : **1.** εργαλείο λιθοξόου ή ξυλουργού, είδος σμίλης με πεπλατυσμένη κόψη. **2.** (παρωχ.) πένα ή μολύβι.

[αντδ. < τουρκ. kalem -ι < αραβ. kalam (στη νέα σημ.) < αρχ. κάλαμος]

κάλμα η [kálma] O25a : **1.** (ναυτ.) η νηνεμία και η γαλήνη που επικρατεί στην ατμόσφαιρα και στη θάλασσα. **2.** (προφ., ως επιφ.) προτροπή για ησυχία, ηρεμία. **3.** (οικ.) απραξία, κυρίως εμπορική.

[αντδ. < ιταλ. calma (στη νέα σημ.) < υστλατ. cauma < αρχ. καῦμα 'η κάψα του ήλιου, λιοπύρι' (επειδή στην κάλμα νιώθει κάποιος έντονα τη ζέστη)]

καλουμάρω [kalumáro] P6a μππ. καλουμαρισμένος : (ναυτ.) χαλαρώνω το σκοινί ή την αλυσίδα της άγκυρας.

[αντδ. < ιταλ. calumar(e) ή βεν. calomar -ω 'ξετυλίγω και δένω σκοινί από το καράβι στο μόλο για να το αράξω' < υστλατ. *chalaumare < αρχ. χαλῶ 'χαλαρώνω' (δες και καλούμπα, καλάρω, χαλώ)]

καλούμπα η [kalúmba] & **καλούμα** η [kalúma] O25 : ο σπάγγος του χαρταετού, που είναι τυλιγμένος σε ένα κυλινδρικό κομμάτι ξύλου: Αμολάω την ~, ξετυλίγω σιγά σιγά το σπάγγο

για να σηκωθεί ο χαρταετός: Αμόλα ~, προτροπή σε κπ. που πετάει αετό και ως ΦΡ για να παρακινήσουμε κπ. να συνεχίσει κτ. που άρχισε. || (παρωχ., ναυτ.) σκoiνί.

[αντδ. < ιταλ. ή βεν. caloma, caluma `επιβράδυνση του καραβιού με δέσιμο σκoiνιού' (δες στο καλουμάρω) < υστλατ. \*calauma < \*chalagma < ελνστ. χάλασμα `χαλάρωμα' (δες και καλουμάρω, καλάρω, χαλώ) ([m > b] ανάμεσα σε φων. ύστερα από [l])]

καλούπι το [kalúpi] O44 : **1.** στερεό σώμα από ξύλο, μέταλλο ή πηλό, με κοιλότητα ορισμένου σχήματος, μέσα στο οποίο χύνουν ρευστοποιημένο υλικό, το οποίο όταν στερεοποιηθεί διατηρεί το σχήμα της κοιλότητας· μήτρα: Όταν στεγνώσει το τσιμέντο, βγάζουμε τα καλούπια και οι κολόνες είναι έτοιμες, τους ξυλότυπους. || (επέκτ.) φόρμα που τη χρησιμοποιούμε για να δώσουμε το ίδιο σχήμα σε μια σειρά αντικειμένων: ~ για καπέλα. ΦΡ κτ. μου έρχεται ~, μου ταιριάζει απόλυτα: Μου ήρθε ~ το παλτό· ΣΥΝ ΦΡ μου έρχεται γάντι / κουτί. το ίδιο ~, για να δηλώσουμε την απόλυτη ομοιότητα ανθρώπων ή πραγμάτων: Βγήκαν / είναι κομμένοι από το ίδιο ~. Είναι χυμένοι στο ίδιο ~. **2.** (μτφ.) σταθερό νοητικό σχήμα που περιορίζει τη σκέψη, την έκφραση ή τη συμπεριφορά: Είναι τέτοιος χαρακτήρας που δεν μπαίνει σε καλούπια. Έσπασε τα καλούπια του συντηρητισμού. Εκθέσεις γραμμένες επάνω σε καλούπια.

[αντδ. < τουρκ. kalıp -ι ([i > u] από επίδρ. του χελ. [p]) < αραβ. qālib < ελνστ. καλάπους (δες στο καλαπόδι)]

κάμαρα η [kámará] O27α & **κάμαρη** η [kámarí] O32 : (παρωχ.) δωμάτιο: Κλείστηκε στην κάμαρά του. **καμαρούλα** η ΥΠΟΚΟΡ. **καμαρίτσα** η ΥΠΟΚΟΡ. **καμαράκι** το ΥΠΟΚΟΡ συνήθ. για μικρό χώρο που χρησιμοποιείται ως αποθήκη.

[μσν. κάμαρα αντδ. < λατ. camera, camara ([ká-]) < αρχ. καμάρα `θολωτό δωμάτιο'· μσν. κάμαρη < κάμαρ(α) μεταπλ. -η· κάμαρ(α) -ούλα, -ίτσα]

καμαριέρης ο [kamaríeris] O11 θηλ. **καμαριέρα** [kamaríera] O25α : υπηρέτης που φροντίζει για την τακτοποίηση των δωματίων σε ξενοδοχείο ή σε σπίτι και για την εξυπηρέτηση των προσώπων που μένουν σε αυτά.

[αντδ. < βεν. camarier(e) -ης, camariera < λατ. camara (δες στο κάμαρα)]

καμαρίλα η [kamaríla] O25α : (μειωτ., πολ.) ομάδα ατόμων που περιβάλλουν ένα ισχυρό πρόσωπο, συνήθ. τον αρχηγό του κράτους, και που το επηρεάζουν αποφασιστικά με παρασκηνιακές ενέργειες, κατά κανόνα αντίθετες προς τα λαϊκά συμφέροντα.

[αντδ. < ιταλ. camarilla < ισπαν. camarilla υποκορ. του camara `μικρό δωμάτιο όπου συνωμοτούσαν οι σύμβουλοι του βασιλιά' (δες στο κάμαρα)]

καμαρίνι το [kamaríni] O44 : καθένα από τα μικρά δωμάτια που βρίσκονται στα παρασκήνια των θεάτρων και όπου οι ηθοποιοί ντύνονται με τα ρούχα του ρόλου και ξεκουράζονται στα διαλείμματα: Πήγε και τη βρήκε στο ~ της.

[αντδ. < βεν. camarin -ι υποκορ. της λ. camara (δες κάμαρα)]

κάμερα ¹ η [kámera] O27α : μηχανή λήψεως τηλεοπτικών, κινηματογραφικών ή φωτογραφικών εικόνων: Οι τηλεοπτικές κάμερες αποτυπώνουν τα γεγονότα της επικαιρότητας. || για να δηλώσουμε τη δημοσιότητα που δίνει η τηλεόραση και ο κινηματογράφος: Να σταθούν μπροστά στις κάμερες και να συζητήσουν ανοιχτά το θέμα.

[αντδ. < αγγλ. camera (στη νέα σημ.) < υστλατ. camera (δες στο κάμαρα)]

κάμερα ² η : (λαϊκότρ.) κάμαρα.

[μσν. κάμερα αντδ. < λατ. camera, camara ([ká-]) < αρχ. καμάρα `θολωτό δωμάτιο']

καμινάδα η [kamináda] O26 : χτιστός ή μεταλλικός αγωγός που χρησιμεύει για τη διοχέτευση και την έξοδο του καπνού, ο οποίος παράγεται στο χώρο της καύσης κάποιου υλικού, και για

την εξασφάλιση του απαραίτητου για την καύση αέρα· καπνοδόχος: Δεν τραβάει / καπνίζει η ~. Η ~ του τζακιού. || το εξωτερικό τμήμα του παραπάνω αγωγού που προεξέχει από τη στέγη.

[αντδ. < βεν. caminada < υστλατ. caminata < ελνστ. κάμινος 'καπνοδόχος για ζέσταμα δωματίου', αρχ. σημ.: 'καμίνι']

καναπές ο [kanapés] O13 : βαθύ κάθισμα με ράχη και με μπράτσα, καλυμμένο συνήθ. με ταπετσαρία, για δύο ή για περισσότερα άτομα: Διθέσιος / τριθέσιος / τετραθέσιος ~. Το σαλόνι έναν τριθέσιο καναπέ και δύο πολυθρόνες. Γωνιακός ~. ~ κρεβάτι, πτυσσόμενο κρεβάτι που χρησιμοποιείται και ως καναπές. **καναπεδάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < γαλλ. canapè (στη νέα σημ.) -ς < μονλατ. canapeum < λατ. conopeum ([-poré-]) < conopeum ([-nópe-]) < ελνστ. κωνώπιον 'ντιβάνι με κουνουπιέρα']

κανέλα η [kanéla] O25α : αποξηραμένος φλοιός εξωτικού δέντρου, συνήθ. σε μορφή σκόνης, που έχει χρώμα καφέ ανοιχτό, πολύ ωραίο άρωμα και έντονη γεύση και που χρησιμοποιείται ως καρύκευμα στη μαγειρική και στη ζαχαροπλαστική: Μασούρι κανέλας, κυλινδρικό κομμάτι φλοιού. Μπισκότα κανέλας, αρωματισμένα με κανέλα. (έκφρ.) μόσχος* και ~. ΦΡ από την Πόλη* έρχομαι και στην κορφή ~.

[μσν. κανέλα αντδ. < ιταλ. cannella < υστλατ. cannella υποκορ. του λατ. canna 'καλάμι' < ελνστ. κάννη (δες λ.)]

κανόνι ¹ το [kanóni] O44 : **1.** πυροβόλο όπλο, τοποθετημένο συνήθ. επάνω σε τροχούς, που εκτοξεύει βλήματα με μεγάλη ταχύτητα σε μεγάλες αποστάσεις· πυροβόλο: Η κάννη / το στόμιο / η μπούκα του κανονιού. (έκφρ.) τροφή για τα κανόνια, όταν αναφερόμαστε στις ανθρώπινες ζωές που θυσιάζονται στους πολέμους. ΦΡ έχω κπ. στην μπούκα* του κανονιού. σκάει ~, για κπ. που χρεοκόπησε, που δεν μπορεί να πληρώσει τα χρέη του ή για κπ. που αποτυγχάνει, συνήθ. που απορρίπτεται στις εξετάσεις. βαράω ~, πτωχεύω, φαλιρίζω. **2.** (μτφ., προφ.) για κπ. ή για κτ. που είναι εξαιρετικό(ς), εντυπωσιακό(ς): Αυτός είναι πρώτος μαθητής, ~. Αγόρασε ένα αυτοκίνητο ~. **κανονάκι** το ΥΠΟΚΟΡ **1.** μικρό κανόνι. **2.** ομοίωμα κανονιού για παιδικό παιχνίδι.

[αντδ. < ιταλ. cannon(e) -ι 'μεγάλος σωλήνας, κανόνι' < λατ. canna < ελνστ. κάννη]

κάνουλα η [kánula] O27α : ξύλινη βρύση σε βαρέλι κρασιού. || (παρωχ.) βρύση ή ρουμπινές. ΦΡ ανοίγω / κλείνω την ~, αρχίζω / σταματώ τις άφθονες οικονομικές παροχές.

[μσν. κάνουλα αντδ. < υστλατ. cannula υποκορ. του canna (δες στο κάννη)]

καντάρι το [kandári] O44 : ΣΥΝ στατήρας. **1.** είδος ζυγού. (έκφρ.) τον έφαγε στο ~, δε ζύγισε σωστά το εμπόρευμα για να τον εκμεταλλευτεί και ως έκφραση, τον εξαπάτησε σε κάποια συμφωνία ή συναλλαγή· τον γέλασε, τον έκλεψε στο ζύγι. **2.** μέτρο βάρους που ήταν ίσο με σαράντα τέσσερις (44) οκάδες.

[μσν. καντάρι αντδ. < αραβ. qintār 'βάρος εκατό μονάδων' -ι (με υποχωρ. αφομ. [i-a > a-a]) < μσν. κεντηνάριον 'εκατό ουγγιές' < λατ. centenar(ium) -ιον]

καραβέλα η [karavéla] O25 : **I.** τύπος ιστιοφόρου, συνήθ. τρικάταρτου πλοίου, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς θαλασσοπόρους, το 15ο και 16ο αι. **II.** τύπος παλαιότερου επιβατικού αεροπλάνου.

[I: αντδ. < ιταλ. caravella < πορτογαλ. caravela υποκορ. του carano < υστλατ. carabus 'καλαμένιο σκάφος σκεπασμένο με δέρματα' < ελνστ. κάραβος (δες στο καράβι)· II: λόγ. < γαλλ. caravelle < ιταλ.(;) caravella]

καράτι το [karáti] O44 λόγ. γεν. πληθ. και καρατίων : **1.** μονάδα βάρους με την οποία μετρούν, σε ένα κράμα χρυσού, την περιεκτικότητα σε καθαρό χρυσό: Χρυσός είκοσι τεσσάρων

καρατίων είναι καθαρός χρυσός. Δαχτυλίδι 24 / 18 / 14 καρατίων. Πόσων καρατίων / πόσα καράτια είναι αυτό το βραχιόλι; **2.** μονάδα βάρους για πολύτιμους λίθους και για μαργαριτάρια, που είναι ίση με το ένα πέμπτο του γραμμαρίου· μετρικό καράτι: Αυτό το διαμάντι είναι τρία καράτια / τριών καρατίων.

[αντδ. < ιταλ. carat(o) -ι < μονλατ. caratus < αραβ. qīrāt '1/24 του dinar' < ελνστ. κεράτιον 'κουκούτσι χαρουπιού που χρησιμοποιούταν ως μέτρο βάρους' (πρβ. ξυλοκέρατο)]

καρέκλα η [karékla] O25 : **1.** είδος επίπλου, κάθισμα για ένα άτομο, με ράχη αλλά χωρίς βραχίονες για τα χέρια, που στηρίζεται κατά κανόνα σε τέσσερα πόδια: Το κάθισμα της καρέκλας, το επίπεδο τμήμα της. Ξύλινη / ψάθινη / σιδερένια ~. Πτυσσόμενη ~. Περιστροφική ~. ~ γραφείου. Αναπηρική ~. Ηλεκτρική* ~. **2.** (ειρ., μειωτ.) αξίωμα, ανώτερη διοικητική θέση: Η υπουργική ~ είναι ο στόχος πολλών βουλευτών. Δεν μπορεί να τον κουνήσει κανείς από την ~ του, να τον απομακρύνει. Τρίζει η ~ του, κινδυνεύει να χάσει τη θέση του. ΦΡ κάθεσαι σε δύο καρέκλες, κατέχει συγχρόνως δύο θέσεις. ζεσταίνει* κάποιος την ~ του. **καρεκλίτσα** η ΥΠΟΚΟΡ. **καρεκλάκι** το ΥΠΟΚΟΡ **α.** μικρή καρέκλα· καρεκλίτσα. **β.** ειδικό κάθισμα για μωρά.

[αντδ.: αρχ. καθέδρα 'κάθισμα' (δες και καθέδρα) > υσλατ. caterca, *catecra > *cadegra (πρβ. μον. καδέγλα) > *cadecra > *καρέκρα (αφομ. [d-r > r-r] ίσως και με επίδρ. του βεν. carega < υσλατ. caterca) > καρέκλα (ανομ. υγρών [r-r > r-l]) (πρβ. και μον. καθήγλα, νεότ. καθέγλα)· καρέκλ(α)-ίτσα]

καρίνα η [karína] & **καρένα** η [karéna] O25 : το κατώτερο τμήμα του σκελετού του πλοίου, που εκτείνεται από την πλώρη έως την πρύμνη και που σχηματίζεται από ένα ή από περισσότερα ξύλινα ή σιδερένια δοκάρια· τρόπιδα.

[ελνστ. καρίνα ίσως αντδ. < λατ. carina 'καρυδότσουφλο, καρίνα' < αρχ. κάρνον· ιταλ. carena (< λατ. carina)]

καρότο το [karóto] O39 : **I.** μονοετές ή διετές φυτό που καλλιεργείται για τις ρίζες του οι οποίες είναι σαρκώδεις και έχουν σχήμα ατρακτοειδές ή κυλινδρικό και χρώμα πορτοκαλί σκούρο ή ανοιχτό. (έκφρ.) η πολιτική / η μέθοδος του καρότου και του ραβδιού, η χρησιμοποίηση εναλλάξ δελεαστικών μέσων και απειλών. **II.** δείγμα εδάφους που το παίρνουν με γεώτρηση και που έχει κυλινδρικό σχήμα.

[I: μον. *καρότο < ελνστ. καρῶτα (θηλ. εν. που θεωρήθηκε ουδ. πληθ.) αντδ. < λατ. carota < ελνστ. καρωτόν· II: λόγ. σημδ. γαλλ. carotte (< ιταλ. < λατ. carota)]

κάρτα η [kártta] O25 : μικρό ορθογώνιο κομμάτι από σκληρό χαρτί ή από άλλο ανάλογο υλικό. **1α.** δελτίο που εξυπηρετεί ανάγκες γραπτής επικοινωνίας: Χριστουγεννιάτικη / ευχετήρια ~. Κάρτες με τοπία της Ελλάδας, καρτ ποστάλ. Του έδωσα την ~ μου, επισκεπτήριο. **β.** δελτίο που βεβαιώνει κάποιο δικαίωμα του κατόχου: ~ εισόδου, σε κπ. χώρο. ~ απεριορίστων / πολλαπλών διαδρομών, σε μέσο συγκοινωνίας. Πιστωτική ~, που χρησιμοποιείται αντί για ρευστό χρήμα. || δελτίο όπου σημειώνεται η ώρα προσέλευσης και αναχώρησης του εργαζομένου: Χτυπάω ~, σε ειδικό μηχάνημα. ΦΡ χτυπάω* ~. **2.** στην τηλεόραση, εικόνα με πληροφορίες μέσα σε πλαίσιο: Διαφημιστικές κάρτες. **3.** (ποδ.) κάρτα που δείχνει ο διαιτητής σε παίχτη ο οποίος έκανε μια σοβαρή παράβαση των κανονισμών: Κίτρινη ~, για προειδοποίηση. Κόκκινη ~, για αποβολή από το παιχνίδι. ΦΡ βγάζω / δείχνω κίτρινη / κόκκινη ~, προειδοποιώ ή και απειλώ κπ. που έχει κάνει κάποιο παράπτωμα. **4.** φύλλο της τράπουλας. **5.** (πληροφ.) πλακέτα τυπωμένου κυκλώματος, που εισάγεται σε έναν υπολογιστή για να του βελτιώσει ή να του προσδώσει κάποιες δυνατότητες: ~ ήχου. ~ γραφικών, που δίνει στον υπολογιστή τη δυνατότητα να κάνει σχέδιο, διαγράμματα, εικόνες κτλ. **καρτούλα** η ΥΠΟΚΟΡ. **καρτάκι** το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. 1α.

[αντδ. < ιταλ. carta < λατ. charta < αρχ. χάρτης (5: λόγ. σημδ. με βάση το αγγλ. sound card 'κάρτα ήχου')· κάρτ(α) -ούλα]

καστόρ το [kastór] Ο (άκλ.) & **καστόρι** το [kastóri] O44 : **1.** κατεργασμένο δέρμα κάστορα, που είναι πολύ μαλακό σαν βελούδο και ανθεκτικό στην υγρασία και με επέκταση, δέρμα άλλου ζώου, συνήθ. αρνιού, που μοιάζει στην υφή με το δέρμα του κάστορα: Παπούτσια από ~, καστόρινα. Θα φορέσω τα καστόρια μου, τα καστόρ παπούτσια. **2.** (ως επίθ.) καστόρινος: Κρατούσε μια τσάντα ~ / μια ~ τσάντα.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. castor < αρχ. κάστωρ· ιταλ. castor(o) -ι < αρχ. κάστωρ (δες κάστορας)]

κόλα η [κόλα] O25α : ακέραιο φύλλο χαρτιού, συνήθ. ορισμένου σχήματος και διαστάσεων: Μου δίνεις μια ~ χαρτί; ~ αναφοράς, κόλα συγκεκριμένης μορφής. (έκφρ.) δίνω άσπρη* ~. ΦΡ τυλίγω* κπ. σε μια ~ χαρτί.

[ίσως αντδ. < πρωτοκόλλον, πληθ. πρωτοκόλλα με νέα ετυμ.: πρώτ(ος) -ο- + κόλα < ιταλ. protocollo ([-κό-]) 'πρωτόκολλο' (δες λ.) < ελνστ. πρωτόκολλον 'η πρώτη κολλημένη σελίδα βιβλίου']

κόλπο το [κόλπο] O39 : **1α.** έξυπνος και συνήθ. παραπλανητικός τρόπος για να πετύχουμε κτ., που δε θα το καταφέραμε με συνηθισμένα, με κλασικά μέσα· τέχνασμα, πονηριά: Δεν πιάνει αυτό το ~! Πρέπει να μάθεις τα κόλπα του επαγγέλματος. Μου πήρε τα λεφτά με ~. Με ένα έξυπνο ~ έπιασε τον κλέφτη. || Γυναικεία / διαφημιστικά κόλπα. Άσε τα κόλπα! **β.** επιδέξια ενέργεια, που προκαλεί θαυμασμό, γέλιο κτλ.: Ένα έξυπνο ~ για να ανοίγετε τα μπουκάλια είναι □ Με διασκέδασε με τα κόλπα του. **2.** οργανωμένη επιχείρηση που αποβλέπει σε εξαπάτηση: Ήταν κι αυτός μέσα στο ~; Μαζί σκάρωσαν το ~ με τα πλαστά χαρτονομίσματα. **II.** σε ορισμένα χαρτοπαικτικά παιχνίδια, η παρτίδα. **κολπάκι** το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. II.

[μσν. κόλπο αντδ. < ιταλ. colpo (δες στο κόλπος ²)]

κόλπος ² ο : (λαϊκότρ.) η αποπληξία. (έκφρ.) μου έρχεται ~, μένω οδυνηρά κατάπληκτος από απροσδόκητο δυσάρεστο γεγονός: Μόλις άκουσε τα μαντάτα του ήρθε ~. ΣΥΝ έκφρ. μου έρχεται ταμπλάς.

[αντδ. < ιταλ. colpo (δες & κόλπο) -ς < υστλατ. colpus < colophus < λατ. colaphus < αρχ. κόλαφος]

κομεντί η [komedí] Ο (άκλ.) : ελαφρό θεατρικό είδος.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. comédie 'κωμωδία' < λατ. comoedia < αρχ. κωμωδία]

κομέντια ντελ άρτε η [komédia del árte] Ο (άκλ.) : ιταλικό θεατρικό είδος που εμφανίστηκε το 16ο αι.

[λόγ. < ιταλ. commedia dell' arte (αντδ. < λατ. comoedia < αρχ. κωμωδία)]

Κόπτης ο [κόπτις] O10 : ονομασία των μονοφυσιτών χριστιανών της Αιγύπτου και της Αιθιοπίας.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. cop(te) -της < αραβ. quft < κοπτικό kyptaios, gyptios < ελνστ. Αιγύπτιος (διαφ. το μσν. κόπται 'Μωαμεθανοί', επειδή διαίρουσαν την Αγία Τριάδα)]

κόρδα η [κόρδα] O25 : **1.** χορδή. **2.** πτέρυγα μοναστηριού.

[μσν. κόρδα αντδ. < λατ. chorda < αρχ. χορδή]

κορδέλα η [korδέla] O25 : **1.** μακρόστενη λουρίδα από ύφασμα, από χαρτί ή από άλλο υλικό με την οποία δένουμε, συγκρατούμε ή στολίζουμε κτ.: Μεταξωτή / βελούδινη / σατέν ~. Τα μαλλιά της ήταν δεμένα με μια ~. Ανέμιζαν οι κορδέλες του καπέλου της. Στεφάνια με μοβ κορδέλες. Ο υπουργός έκοψε την ~ των εγκαινίων, την ταινία. ΦΡ πουλάει φύκια* για μεταξωτές κορδέλες. τράβα* ~. **2.** (μτφ.) ελικοειδής δρόμος, συνήθ. στην πλαγιά βουνού: Ο

δρόμος ανέβαινε όλο / έχει πολλές κορδέλες. **II.** (προφ.) **1.** μετροταινία. **2.** προιονοκορδέλα. **κορδελάκι** το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. **I1.** ΦΡ κάνω κορδελάκια, κάνω νάζια.

[μσν. κορδέλα αντδ. < βεν. cordela υποκορ. του corda (δες κόρδα)]

κορδόνι το [κορδόνι] **O44 :** είδος πολύ λεπτού σκοινιού ή πολύ στενής ταινίας, το οποίο έχει ποικίλες χρήσεις: *Λύθηκαν τα κορδόνια των παπουτσιών μου. Την κουρτίνα τη συγκρατούσαν μεταξωτά κορδόνια.* ΦΡ η δουλειά πάει ~, προχωράει πολύ καλά, χωρίς προσκόμματα. (το πήρε / το πάει) σκοινί* ~. τράβα* ~.

[αντδ. < βεν. cordon -ι < λατ. chorda < αρχ. χορδή (δες στο κόρδα)]

κόρο το [κόρο] **O** (άκλ.) : (μουσ.) η χορωδία σε όπερα ή σε συμφωνικό έργο.

[αντδ. < ιταλ. coro (στη νέα σημ.) < λατ. chorus < αρχ. χορός 'ομάδα χορευτών και τραγουδιστών']

κορόνα ¹ η [κορόνα] **O25 : I1.** (λαϊκότρ.) το στέμμα. ΦΡ ~ στο κεφάλι μου, λέγεται συνήθ. από τον ένα από τους δύο συζύγους για τον άλλο ως ένδειξη βαθύτατης εκτίμησης ή χάριν αστεϊσμού. **2α.** επί βασιλείας, ως διακριτικό των ανώτερων αξιωματικών, αντίστοιχο του εθνόσημου. **β.** (προφ.) η μία όψη του μεταλλικού νομίσματος με ανάγλυφη εικόνα ενός ιστορικού προσώπου ή μιας προσωπικότητας, σε αντιδιαστολή προς την άλλη όψη που φέρει τα γράμματα, κυρίως στην έκφραση ~ ή γράμματα, επιλογή με βάση την τύχη, που γίνεται στρίβοντας στον αέρα ένα μεταλλικό νόμισμα, και στη ΦΡ (παίζω / ρίχνω κτ.) ~ γράμματα, ριψοκινδυνεύω. **II.** προστατευτικό, μεταλλικό συνήθ., κάλυμμα δοντιού.

[μσν. κορόνα αντδ. < ιταλ. corona < λατ. corona 'στεφάνι, βασιλικό στέμμα' < αρχ. κορώνη 'κουρούνα (δες λ.), στριφτό αντικείμενο σαν το ράμφος της κουρούνας, στολίδι σε ψηλό μέρος' (πρβ. ελνστ. κορώνη 'στεφάνι' από λατ. επίδρ. στη σημ.)]

κορόνα ² η : ονομασία νομισματικής μονάδας ορισμένων κρατών: Σουηδική ~.

[αντδ. < ιταλ. corona, επειδή το νόμισμα απεικόνιζε στέμμα (δες στο κορόνα ¹)]

κόρυμβος ο [κόριμβος] **O19 :** (βοτ.) είδος ταξιανθίας.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. corymbe (στη νέα σημ.) < αρχ. κόρυμβος 'τσαμπί κισσού']

κόφα η [κόφα] **O25α :** μεγάλο και φαρδύ κοφίνι.

[μσν. κόφα αντδ. < ιταλ. coffa < ισπαν. cofa < αραβ. quffa < αρχ. κόφινος]

κρετινός ο [kretínos] **O18 :** αυτός που πάσχει από κρετινισμό. || σε έκφραση υπερβολής, χαρακτηρισμός ανθρώπου ανόητου, βλάκα.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. cretino -ς < γαλλ. crétin (στη νέα σημ.) < νότ. διάλ. cretin 'χριστιανός, καθυστερημένος σωματικά και πνευματικά' (με την έννοια πως κι αυτοί είναι ανθρώπινα όντα) < λατ. christianus < ελνστ. χριστιανός]

λαγήνα η [laǵína] & **λαήνα** η [laína] **O25 :** (λαϊκότρ.) το λαγήνι.

[αντδ. < μσν. λαγήνα < λατ. lōgaena ([lá-]), lagena ([-gé-]) < αρχ. λάγυνος (πρβ. ελνστ. λάγηνος < λατ. lagena ([-gé-]))· αποβ. του μεσοφ. [j]]

λαζάνια τα [lazána] **O44 :** είδος ζυμαρικού.

[αντδ. < ιταλ. lasagna θηλ. εν. που θεωρήθηκε ουδ. πληθ. < λατ. *lasania 'τηγάνι' < lasanum 'μαγειρικό σκεύος' < αρχ. λάσανα τά 'τρίποδο στήριγμα σκεύους']

λάμπα η [lámba] **O25 :** φωτιστικό όργανο, λαμπτήρας, λυχνία: ~ πετρελαίου / ιωδίου / φθορίου / υδραργύρου. ~ βιδωτή / μπαγιονέτ*. ~ 25, 60, 100 κηρίων. Κάηκε η ~ και πρέπει να την αντικαταστήσουμε. ~ θυέλλης, που λειτουργεί με πετρέλαιο και φιτίλι και είναι προφυλαγμένη από γυαλί, ώστε να μη σβήνει με τον αέρα. || (επέκτ.) οποιοδήποτε φωτιστικό σώμα: Πήγα στην αγορά και αγόρασα μια υπέροχη ~. **λαμπάκι** το ΥΠΟΚΟΡ: Τα λαμπάκια του

φακού / του πίνακα / του καντράν. ΦΡ μου ανάβουν τα λαμπάκια, εξοργίζομαι σε μεγάλο βαθμό.
Λαμπίτσα η ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < γαλλ. lamp(e) -α < λατ. lampada < αρχ. λαμπάς `πυρσός, φως'· λάμπ(α) -ίτσα]

Λαμπίκος [lambíkos] & **Λαμπίκο** [lambíko] (ως επίρρ.) : (προφ.) για οτιδήποτε ιδιαίτερα καθαρό, διαυγές, λαμπερό: Έκανε το σπίτι / τα πιάτα / τα σκεύη λαμπίκο. Το νερό / το λάδι είναι λαμπίκος.

[μσν. λαμπίκον (& μεταπλ. σε αρσ. με βάση την αιτ.) αντδ. < αραβ. al-ambīq ή μέσω του βεν. lambico < ελνστ. ἄμβιξ `κάδος για διύλιση']

Λάστιχο το [lástixo] O41 : **I.** υλικό που έχει την ιδιότητα να ξαναπαίρνει το προηγούμενο σχήμα και τον όγκο του, όταν η δύναμη που ασκείται επάνω του παύει να επενεργεί· το καουτσούκ: Μπάλα / σόλα / παπούτσια από ~. (έκφρ.) κορμί / σώμα (σαν) ~, ευλύγιστο, καλογυμνασμένο. κορίτσι ~, με ευλύγιστο σώμα. ΦΡ τραβιέμαι σαν το ~, ταλαιπωρούμαι, κουράζομαι πολύ. **II.** γενική ονομασία για αντικείμενα από καουτσούκ ή από άλλο υλικό με ανάλογες ιδιότητες. **1.** τα ελαστικά οχημάτων: Τα λάστιχα του αυτοκινήτου φθάρηκαν και πρέπει να τ' αλλάξεις. Τρύπησε / έσκασε το ~ της μοτοσυκλέτας. Παθαίνω / με πιάνει ~, για βλάβη (τρύπημα, σκάσιμο) του ελαστικού ενός οχήματος και ως ΦΡ (για πρόσ.) για αδυναμία κίνησης, δράσης. **2.** ταινία υφάσματος που έχει στην ύφανσή της ελαστικά νήματα: Το ~ του σλιπ έχει χαλαρώσει. **3.** είδος ελαστικής πλέξης που σφίγγει ένα ρούχο στο σώμα: Το ~ στα μανίκια της μπλούζας είναι πολύ σφιχτό. **4.** ταινία από καουτσούκ που χρησιμοποιείται για να σφίγγει ή να σουρώνει υφάσματα ή ρούχα: Πλατύ / στενό / χοντρό / ψιλό / μαύρο / άσπρο ~. Έραψα μια φούστα με ~ στη μέση. **5.** λαστιχένιος ή πλαστικός σωλήνας για το πότισμα: Τα παιδιά έπαιζαν με το ~ και με κατάβρεξαν. **6.** (παρωχ.) η σφεντόνα. **7.** είδος παιδικού παιχνιδιού. **Λαστιχάκι** το ΥΠΟΚΟΡ **1.** στη σημ. **II. 2.** μικρό αντικείμενο από λάστιχο: Η βρύση στάζει, επειδή χάλασε το ~ της. Έβαλα στο δέμα ένα ~ για να μην ανοίξει.

[αντδ. < ιταλ. elastico με αποβ. του αρχικού άτ. φων. ([k > x] από προφ. στα λαϊκά τοσκάνικα;) < νλατ. elasticus < ελνστ. ἐλαστός (αρχ. ἐλατός) `εὐπλαστός' (δες και ελαστικός)]

Λατέρνα η [latérna] O25 : είδος μηχανικού, φορητού μουσικού οργάνου με χειροκίνητο περιστρεφόμενο κύλινδρο, πάνω στον οποίο είναι καρφωμένα σε ειδική διάταξη μικρά καρφιά, που χτυπούν χορδές κατάλληλα προσαρμοσμένες, και παράγουν τη μελωδία· (πρβ. ρομβία, οργανάκι): Ο ήχος της λατέρνας δεν ακούγεται πια στις γειτονιές. || Βγήκε έξω ντυμένη / στολισμένη σαν ~, για υπερβολικό, κακόγουστο γυναικείο ντύσιμο.

[αντδ. < τουρκ. lâterna < ιταλ. lanterna `φανάρι, οδοντωτός κυλινδρικός τροχός (σε σχήμα φαναριού)' < λατ. la(n)terna < αρχ. λαμπτήρ, αιτ. -ήρα `φανάρι']

Λιμάνι το [limáni] O44 : **1.** φυσική ή τεχνητή διαμόρφωση παραλιακής έκτασης, θαλάσσιας αλλά και ποταμού ή λίμνης, κατάλληλη για να αγκυροβολούν και να σταθμεύουν με ασφάλεια πλοία και άλλα σκάφη: Θαλάσσιο / ποτάμιο / εμπορικό ~. Το ~ της Θεσσαλονίκης παρουσιάζει μεγάλη εμπορική κίνηση. Το πλοίο μπήκε / άραξε / έδεσε / αγκυροβόλησε στο ~. Κολυμπούσαν στα βρόμικα νερά του λιμανιού. Πιάνω (σε) ~, αράζω, αγκυροβολώ. **2α.** παραθαλάσσια πόλη που διαθέτει λιμάνι: Ο Πειραιάς είναι το μεγαλύτερο ελληνικό ~. **β.** το τμήμα της πόλης που περιλαμβάνει το λιμάνι, τις εγκαταστάσεις του και τη γύρω περιοχή: Φάγα με σ' ένα ταβερνάκι του λιμανιού. Τραβήξαμε προς τις αποθήκες του λιμανιού. (έκφρ.) του λιμανιού, λέγεται υποτιμητικά ή και υβριστικά για κπ.: Τύπος / μάγκας του λιμανιού, κακόφημος, του υποκόσμου, του σκοινιού και του παλουκιού. **3.** (μτφ.) ασφαλές καταφύγιο: Η οικογένειά του ήταν γι' αυτόν ένα ~ γαλήνης και ηρεμίας. **Λιμανάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < τουρκ. liman -ι < ελνστ. λιμένιον υποκορ. του αρχ. λιμήν]

Λίμπα [límba & líba] (άκλ.) : κυρίως στη ΦΡ τα κάνω ~, προξενώ πολύ μεγάλη καταστροφή, αναστάτωση: Πάνω στο μεθύσι του τα έκανε όλα ~ ΣΥΝ ΦΡ γυαλιά καρφιά.

[αντδ. < ιταλ. (νότ. διάλ.) limba 'μεγάλη λακκούβα' (και παλιά ελλην. σημ.) < υστλατ. lembus 'μικρό, γρήγορο ιστιοφόρο' < αρχ. λέμβος]

μακαρόνι το [makaróni] O44 : **1.** (συνήθ. πληθ.) είδος ζυμαρικών που συνήθ. έχει σχήμα λεπτού σωλήνα: Μακαρόνια ψιλά / χοντρά / κοφτά. || η μακαρονάδα: Μαγειρεύω / τρώω μακαρόνια. Μακαρόνια με τυρί / με κιμά. **2.** (μτφ.) **α.** πολύ μεγάλη λέξη ή μακροσκελής φράση. **β.** καθετί που μοιάζει με μακαρόνι. **μακαρονάκι** το ΥΠΟΚΟΡ: Κοφτό* ~.

[ίσως αντδ. < βεν. macarone, πληθ. macaroni που θεωρήθηκε εν. < μσν. μακαρία (δες στο μακαριά)]

μαντζουράνα η [mandzurána] & **ματζουράνα** η [madzurána] O25α : ποώδες αρωματικό φυτό που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό. ΠΑΡ ~ στο κατώι, γάιδαρος στα κεραμίδια, για παράλογα ή ασυνάρτητα λόγια.

[ματζ-: αντδ.(;) < βεν. mazorana ([o > u] από επίδρ. του [r]) ίσως < λατ. amaracus, -um < αρχ. αμάρακος, -ον· μαντζ-: ερρινοπ. του [dz] ύστερα από φων.]

μαράζι το [marázi] O44 : μακροχρόνια στενοχώρια που προέρχεται ιδίως από ανεκπλήρωτη επιθυμία: Μεγάλο / πικρό / κρυφό ~. Πέθανε από ~. ΦΡ το έχω ~ ή το βάζω ~, στενοχωριέμαι για κτ.: Το έβαλε ~, επειδή δεν έγινε γιατρός. με τρώει το ~, μελαγχολώ.

[τουρκ. maraz 'αρρώστια, θλίψη' -ι (από τα αραβ., ίσως αντδ. < ελνστ. μαρασμός)]

μαργαρίτα η [margaríta] O25α : **1.** λουλούδι με άσπρα ή κίτρινα πέταλα τοποθετημένα κυκλικά γύρω από τον ύπερο και τους στήμονες, που είναι κίτρινοι: Μπουκέτο με μαργαρίτες. Μαδάει τη ~, για να δει αν ακόμα εκείνος τη θυμάται και την αγαπάει. **2.** θαμνώδες φυτό που το άνθος του είναι η μαργαρίτα: Καλλιεργεί μαργαρίτες.

[αντδ. < παλ. ιταλ. margarita < λατ. margarita < ελνστ. μαργαρίτης 'φυτό της Αιγύπτου' ίσως από ομοιότητα προς το μαργαριτάρι]

μαρμελάδα η [marmeláda] O26 : πολτώδες παρασκεύασμα από βρασμέ να φρούτα και ζάχαρη: ~ από μήλα / από ροδάκινα. ~ φράουλα / κεράσι / ροδάκινο. Έφαγε μία φέτα ψωμί με βούτυρο και ~.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. marmelad(e) -α (ορθογρ. δαν.) < πορτογαλ. marmelada < marmelo < λατ. melimelum [-mélum] < ελνστ. μελίμηλον 'γλυκόμηλο']

μαστέλο το [mastélo] O39 : (λαϊκότρ.) μεγάλος κουβάς.

[αντδ. < ιταλ. mastello < μσνλατ. mastellus < μσν. μαστός 'ποτήρι' (< αρχ. μαστός)]

μέγγενη η [ménegeni] O32 : **1α.** εργαλείο που χρησιμοποιούν οι τεχνίτες για να σφίγγουν αντικείμενα κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας τους: Ο μαραγκός έσφιξε το ξύλο στη ~ κι άρχισε να το πριονίζει. Τα μπράτσα του παλαιστή έσφιγγαν τον αντίπαλο σαν ~, πολύ δυνατά. **β.** όργανο βασανισμού: Τον βασάνιζαν σφίγγοντάς του το κεφάλι με τη ~. **2.** (μτφ.) για κτ. που εμποδίζει ή περιορίζει: Το πνίξιμο των μαζικών οργανώσεων από τη ~ των κομμάτων.

[αντδ. < τουρκ. mengen(e) -η < ελνστ. μάγγανον 'δοκάρι τροχαλίας']

μελόντικα η [melódika] O27α : πνευστό μουσικό όργανο με ελεύθερο γλωσσίδι και πλήκτρα, τα οποία κινούν τις βαλβίδες.

[αντδ. < αγγλ. melodicon < αρχ. μελωδικός (θηλ. ίσως κατά τη λ. αρμόνικα)]

μεταφυσική η [metafisikí] O29 : κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται: **α.** με τις γενικότερες αρχές και τους όρους της ύπαρξης, του είναι: ~ της φύσης / της ψυχής / της κοινωνίας. Η ~ του Μπερζόν. **β.** με τον υπεραισθητό κόσμο.

[λόγ. αντδ. < μσνλατ. (θηλ.) metaphysica ή μέσω του γαλλ. métaphysique (-ica, -ique = -ική, θηλ. του -ικός) < μσνλατ. metaphysica ουδ. πληθ. (στη νέα σημ.) < ελνστ. φρ. μετά (τά) φυσικά για δήλωση των συγγραμμάτων του Αριστοτέλη που ακολουθούν τα Φυσικά, τα αναφερόμενα στο φυσικό κόσμο]

μολυβδαίνιο το [molivdénio] O40 (χωρίς πληθ.) : (χημ.) στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα, είναι άσπρο και σκληρό και μοιάζει με το χρώμιο.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. molybdèn(e) -ιον < λατ. molybdaena < αρχ. μολύβδαι να `θειικός μόλυβδος']

μονήρη τα [moníri] Ο γεν. μονήρων : (βιολ.) μία από τις πέντε κατηγορίες στις οποίες διακρίνει η νεότερη βιολογία τα έμβια όντα με κύριο χαρακτηριστικό την απλούστατη κυτταρική δομή, π.χ. την απουσία πυρήνα· (πρβ. ζώο).

[λόγ. αντδ. < νλατ. moneron, πληθ. monera < αρχ. μονήρη, ουδ. πληθ. του επιθ. μονήρης]

μοσχάτο το [moscháto] O39 : είδος σταφυλιού καθώς και το κρασί που παράγεται από αυτό. || (ως επίθ.): ~ σταφύλι / κρασί.

[λόγ. επίδρ. στη λ. μοσκάτο ίσως αντδ. < ιταλ. moscato < λατ. muscus < ελνστ. μόσχος (δες μόσχος²)]

μούργα η [múrga] O25α : το κατακάθι του λαδιού.

[αντδ. < λατ. amurga (αποβ. του αρχικού άτ. φων. από συμπροφ. με το αόρ. άρθρο και ανασυλλ. [mia-amu > miamu > mia-mu]) ή μέσω του ιταλ. murga < αρχ. άμόργη (ίδ. σημ. καθώς και όν. σχετικής βαφής)]

μουρταδέλα η [murtaδέla] & **μορταδέλα** η [mortadéla] O25α : χοντρό σαλάμι από βοδινό ή χοιρινό κρέας και πολλά μικρά κομμάτια από λαρδί.

[μορ-: μσν. *μορταδέλα (πρβ. μσν. μουρταδέλα) αντδ. < ιταλ. mortadella < λατ. murtatum, myrtatum < myrtus < αρχ. μύρτον· μουρ-: μσν. μουρταδέλα < μορταδέλα ([ο > u] από επίδρ. του χειλ. [m] και του [r])]

μουσικάντης ο [musikándis] & **μουζικάντης** ο [muzikándis] O11 : (μειωτ.) οργανοπαίκτης.

[μουζ-: αντδ. < ιταλ. musicant(e) (συνήθ. όχι μειωτ.) -ης < musica < λατ. musica < αρχ. μουσική· μουσ-: κατά το μουσική]

μπάζα τα [báza] O39 : γενική ονομασία για άχρηστα υλικά (χώμα, πέτρες, τούβλα, ξύλα) που προέρχονται ιδίως από κατεδάφιση οικοδομής: Απαγορεύεται η ρίψη μπάζων. ΦΡ για τα ~, για άνθρωπο άχρηστο, χαζό, άσχημο κτλ.

[αντδ. < παλ. ιταλ. basa (σημερ. base) `βάση, θεμέλια' θηλ. που θεωρήθηκε ουδ. πληθ. < λατ. basis < αρχ. βάσις]

μπαλένα η [baléna] & **μπανέλα** η [banéla] O25 : **1.** καθεμιά από τις λεπτές ελαστικές πλάκες από κεράτινη ουσία που βρίσκονται, όπως τα δόντια, στο επάνω σαγόνη ορισμένων φάλαινών. **2.** έλασμα από την παραπάνω ουσία από πλαστικό ή από μέταλλο για διάφορες χρήσεις: Οι μπαλένες χρησιμοποιούνται ως εξαρτήματα για στήριξη σε γιακάδες πουκαμίσων, κορσέδες, σουτιέν κτλ.

[αντδ. < ιταλ. balena < λατ. ballaena < αρχ. φάλαινα (ίσως μέσω των ιλλυρικών)· αντιμετάθ. [l-n > n-l]]

μπάλος ο [bálos] O18 : **1.** είδος ελληνικού, ιδίως νησιώτικου, χορού που χορεύεται από ζευγάρι. **2.** (παρωχ.) χοροεσπερίδα.

[αντδ. < ιταλ. ballo -ς < ρ. ballare `χορεύω' < υστλατ. ballare < αρχ. (διαλεκτ., στη νότιο Ιταλία) βάλλω στη σημ. του βαλλίζω `χορεύω']

μπάλσαμο το [bálsamo] O41 : (λαϊκότρ.) βάλσαμο.

[αντδ. < ιταλ. balsamo < λατ. balsamum < αρχ. βάλαμον (σημιτ. προέλ.)]

μπάνιο το [báno] O39 : **1α.** πλύσιμο ολόκληρου του σώματος, ιδίως μέσα σε μπανιέρα: Κάνω ~ ή παίρνω το ~ μου. Ζεστό / κρύο ~, με ζεστό / με κρύο νερό. Ετοιμάζω το ~, τα σχετικά με αυτό, νερό, πετσέτα κτλ. Πετσέτα του μπάνιου. **β.** ειδικός χώρος του σπιτιού εφοδιασμένος με ό,τι χρειάζεται για το μπάνιο· λουτρό: Σπίτι με / χωρίς ~. Πλένεται / ξυρίζεται στο ~. **2α.** το να μπαίνει κάποιος στο νερό ιδίως για να κολυμπήσει: Κάνω ~ στη θάλασσα / στο ποτάμι / στην πισίνα. Πάω για ~. Αυτό το καλοκαίρι έκανα πενήντα μπάνια. ΦΡ άντε κάνε ~, άφησέ με ήσυχο. || κολύμπι: Ξέρω / μαθαίνω ~. **β.** (πληθ., οικ.) ιαματικές πηγές με ειδικές εγκαταστάσεις, κατάλληλες για τη θεραπεία παθήσεων: Η γιαγιά πήγε στα μπάνια φέτος το καλοκαίρι. **μπανάκι** το ΥΠΟΚΟΡ **1.** (συναισθ.) μπάνιο. **2.** ειδική λεκάνη που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των βρεφών.

[αντδ. < ιταλ. bagno < υστλατ. bannium < λατ. balneum < ballineum < αρχ. βαλανειόν]

μπαρούτι το [barúti] O44 & (σπάν.) **μπαρούτη** η [barúti] O30 (χωρίς πληθ.) : εκρηκτική ύλη, συνήθ. υπό μορφή σκόνης, που γίνεται από νίτρο, άνθρακα και θειάφι· πυρίτιδα. ΦΡ έφαγε το ~ με τη χούφτα, πήρε μέρος σε πολλές μάχες. μυρίζει / βρομάει ~, διαγράφεται κίνδυνος, προμηνύεται φασαρία, καβγάς: Πάμε να φύγουμε, εδώ βρομάει ~. γίνομαι ~, θυμώνω πολύ. κάνω κπ. ~, τον κάνω να θυμώσει πολύ. είναι κτ. ~, είναι πολύ καυτερό, κυρίως από μπαχαρικά.

[μσν. *μπαρούτιν (πρβ. μσν. παρούτιν) αντδ. < τουρκ. barut -ι < ελνστ. πυρίτις (λίθος) 'τσακμακόπετρα'· μεταπλ. σε θηλ. με βάση την όμοια προφ. της κατάλ.]

μπόγιας ο [bójas] O4 (χωρίς πληθ.) : **1α.** υπάλληλος που ασχολείται με τη σύλληψη και τη συγκέντρωση των αδέσποτων σκύλων: Να έχετε τα σκυλιά σας δεμένα, γιατί θα περάσει ο ~. **β.** (παρωχ.) ο δήμιος. **2.** (μτφ.) για πολύ αυστηρό ή σκληρό άνθρωπο.

[αντδ. < ιταλ. boia 'δήμιος' -ς < λατ. πληθ. boiae 'δερμάτινο κολάρο για βόδια' < αρχ. βοείαι, πληθ. του βοεία 'λουρίδα από τομάρι βοδιού']

μπόρα η [bóra] O25α : **1α.** ξαφνική και δυνατή βροχή που διαρκεί λίγο: Αγρια / τροπική / καλοκαιρινή ~. Πιάνει / αρχίζει / ξεσπάει ~. **β.** θύελλα, καταιγίδα: Μείναμε στη σπηλιά, όσο κρατούσε η ~. **2.** (μτφ.) **α.** για ξαφνικό και μεγάλο κακό, συνήθ. παροδικό: Κρύφτηκε, ώσπου να περάσει η πρώτη ~. Τον βρήκε μεγάλη ~. (έκφρ.) ~ είναι (και) θα περάσει, για να ενθαρρύνουμε κπ. που περνά δυσκολίες. όποιον πάρει η ~, σε όποιον συμβεί το κακό. **β.** (πληθ.) βάσανα, ταλαιπωρίες: Πέρασε πολλές μπόρες στη ζωή του.

[αντδ. < βεν. bora 'βορειοανατολικός άνεμος στην Αδριατική, μπουρίνι' (πρβ. μπουρίνι) < λατ. boreas < αρχ. βορέας 'βοριάς']

μπουκάλι το [bukáli] O44 : δοχείο, συνήθ. γυάλινο και κυλινδρικό, που έχει στενό λαιμό και χρησιμοποιείται για τοποθέτηση υγρών: Γυάλινο / πλαστικό ~. Στόμιο / λαιμός / πάτος του μπουκαλιού. Ένα ~ γάλα / κρασί / μπίρα. ~ ενός / μισού λίτρου. **μπουκαλάκι** το ΥΠΟΚΟΡ: Ένα ~ άρωμα. **μπουκάλα** η ΜΕΓΕΘ **1.** μεγάλο μπουκάλι: Μια ~ τριών λίτρων. Πόδια σαν μπουκάλες, με μονοκόμματα γάμπες. || (προφ.) ~ με υγραέριο, φιάλη. ΦΡ αφήνω ~ κπ., τον εγκαταλείπω χωρίς να πραγματοποιήσω ό,τι του υποσχέθηκα. μένω ~, εγκαταλείπομαι χωρίς να πραγματοποιηθούν όσα μου υποσχέθηκαν ή δεν πραγματοποιείται κάποια επιθυμία μου, προσδοκία μου κτλ. **2.** είδος παιχνιδιού.

[αντδ. < βεν. bocal -ι ([o > u] από επίδρ. του χειλ. [b]) < υστλατ. baucalis < ελνστ. βαύκαλις 'δοχείο για κρύωμα του κρασιού' (αιγυπτ. προέλ.)· μπουκάλ(ι) μεγεθ. -α]

μπουντρούμι το [budrúmi] O44 : **1.** (παρωχ.) το υπόγειο. **2.** (μειωτ.) **α.** χαρακτηρισμός για κάθε κλειστό χώρο, στενό και σκοτεινό, συνήθ. υπόγειο: Φτωχή οικογένεια που ζει σ' ένα ~. **β.** για

κρατητήριο ή για φυλακή: Τα μπουντρούμια της δικτατορίας. Για την αντιστασιακή του δράση πιάστηκε και κλείστηκε στα μπουντρούμια της Γκεστάπο.

[αντδ. < τουρκ. bodrum -ι ([ο > υ] από επίδρ. του χειλ. [b]) < μσν. ιππόδρομος < ελνστ. ιππόδρομος (επειδή είχε υπόγεια για τα θηρία)]

μπουρίνι το [buríni] O44 : **1.** ξαφνική θύελλα: Έρχεται / ξεσπάει ~. Κοπάζει το ~. Η βάρκα έπεσε σε ~ και κινδύνεψαν οι επιβάτες. **2.** (μτφ., πληθ.) ξαφνικός και έντονος θυμός· νεύρα: Έχω τα / είμαι στα / με πιάνουν τα μπουρίνια μου, είμαι πολύ νευριασμένος. Πρόσεχε, γιατί σήμερα το αφεντικό έχει τα μπουρίνια του.

[αντδ. < βεν. borin 'ελαφρός βοριάς' -ι ([ο > υ] από επίδρ. του χειλ. [b]) < υσλατ. borinus < ελνστ. βορεινός, βορινός 'βοριάς' (πρβ. μπόρα)]

μπούσουλας ο [búsulas] O5 (χωρίς γεν. πληθ.) : **1.** (ναυτ.) η ναυτική πυξίδα. **2.** (μτφ.) κατευθυντήρια γραμμή ή πρότυπο για ανθρώπινες ενέργειες: Βάζω / βρίσκω έναν μπούσουλα. ΦΡ χάνω τον μπούσουλα, βρίσκομαι σε πλήρη σύγχυση.

[μσν. μπούσουλας < μπούσουλα η (μεταπλ. με βάση την αιτ.) αντδ. < ιταλ. bussola ([ο > υ] από προχωρ. αφομ. [u-o > u-u] ή από επίδρ. του [l]) < υσλατ. buxida < ελνστ. πυξίδα, αιτ. της λ. πυξίς, δεξ και πυξίδα]

μπράτσο το [brátso] O39 : **1α.** το τμήμα του χεριού από τον ώμο ως τον αγκώνα· βραχίονας: Ασπρα / παχουλά μπράτσα. Μανίκια ανασηκωμένα μέχρι τα μπράτσα. **β.** ο μυς του μπράτσου: Σκληρά / γερά μπράτσα. Τα μπράτσα του λύγισαν από το πολύ βάρος, δεν το άντεξαν. (έκφρ.) έκανε μπράτσα, δυνάμωσαν τα μπράτσα του. **γ.** ολόκληρο το χέρι: Άνοιξε τα μπράτσα του για να μου κλείσει το δρόμο. Την έσφιξε στα μπράτσα του, στην αγκαλιά του. **2.** (μτφ.) για πράγμα ή για εξάρτημα που μοιάζει με μπράτσο ή λειτουργεί όπως το μπράτσο: Το ~ της πολυθρόνας. **μπρατσάκι** το ΥΠΟΚΟΡ **1.** μικρό μπράτσοι. **2.** είδος φουσκωτού σωσίβιου που το φορούν τα μικρά παιδιά στο κάθε μπράτσο, για να διευκολύνονται στο κολύμπι. **μπρατσάρα** η ΜΕΓΕΘ.

[αντδ. < ιταλ. braccio ή βεν. braccio < λατ. brachium < αρχ. βραχίων· μπράτσ(ο) -άρα]

οκά η [oká] O23 : παλαιά μονάδα βάρους που αντιστοιχεί με χίλια διακόσια ογδόντα δύο γραμμάρια: Η ~ διαιρείται σε τετρακόσια δράμια. (έκφρ.) με τις οκάδες, για μεγάλη ποσότητα: Αγοράζουν φρούτα με τις οκάδες. ΦΡ της οκάς, για πράγμα, ιδίως εμπόρευμα, χαμηλής ποιότητας. κάνω κπ. οχτακόσιες οκάδες, τον δέρονω πολύ.

[μσν. οκά αντδ.(;) < τουρκ. okka < αραβ. ūqiyah ίσως < αρχ. ογγία (δες ουγγιά)]

ορχιδέα η [orxidéa] O25α : ονομασία τροπικών ή υποτροπικών καλλωπιστικών φυτών: Καλλιεργεί ορχιδέες. || το άνθος της ορχιδέας: Ένα μπουκέτο με ορχιδέες.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. orchidée < λατ. orchis < ελνστ. ὄρχις (από το σχήμα της ρίζας του) με επίδρ. του ελνστ. ὀρχίδιον υποκορ. του ὄρχις]

ούγια η [úja] O25α : **1.** ειδική ύφανση στις άκρες ενός υφάσματος, έτσι ώστε αυτό να μην ξεφτίζει: Ραφή ~ με ~. Στην ~ είναι γραμμένη η φίρμα του εργοστασίου. **2.** (λογот.) η άκρη μιας επιφάνειας: Η ~ της ακρογιαλιάς / του δάσους / του σύννεφου.

[ίσως αντδ. < τουρκ. oya (< αραβ;) < ελνστ. ὤα, αρχ. σημ.: 'δέρμα προβάτου', αρχ. ὄα]

παϊτόνι το [paitóni] & **παετόνι** το [paetóni] O44α : είδος επιβατικής άμαξας (παλαιότερης εποχής) με τέσσερις τροχούς και ένα άλογο.

[αντδ. < τουρκ. (διαλεκτ.) payton -ι < fayton < γαλλ. phaéton < ὄν. Phaéton < λατ. Phaethon < αρχ. Φαέθων (ο γιος του Ήλιου που θέλησε να οδηγήσει το άρμα του πατέρα του)· εναλλ. [ai - ae]]

παλάβρα ¹ η [palánvra] O25α (συνήθ. πληθ.) : (προφ.) **α.** λόγος ανόητος· παλαβωμάρα. **β.** κενόλογη κομπορημοσύνη.

[αντδ. < ισπαν. palavra `λέξη' (η νέα σημ. στα ισπανοεβραϊκά) < λατ. parabola `παραβολή, λόγια του Χριστού' < ελνστ. παραβολή (του Χριστού)]

παλάγκο το [palángo] O39 : (ναυτ., τεχν.) σύστημα τροχαλιών· πολύσπαστο: *Τους ανέβασαν στο κατάστρωμα με το ~.*

[αντδ. < παλ. ιταλ. palango < υστλατ. *palanca < αρχ. φαλαγγ- (φάλαγξ) στη σημ.: `ξύλινοι κύλινδροι για μετακίνηση μεγάλων βαρών']

παλαμάρι το [palamári] O44 : χοντρό σκοινί καραβιού (καραβόσκοινο), ιδίως αυτό με το οποίο προσδένεται η πρύμνη στη στεριά· πρυμάτσα: *Έλυσαν τα παλαμάρια και σήκωσαν την άγκυρα.*

[ίσως αντδ. < ιταλ. pala mar(a) -ι (ουδ. κατά το σκοινί) < μονλατ. palamarius ίσως < αρχ. παλάμη]

παπαγάλος ο [papaǵálos] O18 : **1α.** πουλί τροπικών περιοχών με χοντρό κυρτό ράμφος και με έντονα συνήθ. χρώματα (όπου κυριαρχεί το πράσινο), που έχει την ιδιότητα να μιμείται την ανθρώπινη φωνή ή άλλους ήχους: *Μέσα στο κλουβί ήταν δυο πολύχρωμοι παπαγάλοι.* **β.** (τεχν.) εργαλείο (οδοντωτό κλειδί) που μοιάζει με ράμφος παπαγάλου. **2.** (μτφ.) άνθρωπος φλύαρος, που επαναλαμβάνει άκριτα τα λόγια άλλων ή που αποστηθίζει μηχανικά κτ. (κείμενο κτλ.) χωρίς να το κατανοεί ή να το αφομοιώνει: *Είναι πολύ καλός μαθητής, δεν είναι ~.* **παπαγαλάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[1: αντδ. < ιταλ. pappagallo -ς < μsn. παπαγάς (παρετυμ. gallo `κόκορας') < αραβ. babagā· 2: σημδ. ιταλ. pappagallo]

πάπας ο [pápas] O3 : τίτλος που φέρει ο αρχιεπίσκοπος Ρώμης, ο οποίος είναι συγχρόνως και ο ηγέτης της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας· ποντίφικας: *Το αλάθητο / το πρωτείο του πάπα. Συνάντηση του Πάπα με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.* (έκφρ.) *έπιασε / κρατάει τον πάπα από τα γένια, για κπ. που καυχιέται χωρίς να το αξίζει.* || τιμητικός τίτλος που φέρει ο πατριάρχης Αλεξανδρείας: *Πάπας και Πατριάρχης Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής.*

[αντδ. < μsnλατ. para < ελνστ. πάπας `επίσκοπος, και ιδιαίτερα της Ρώμης' < αρχ. πάππας `μπαμπάς' (λ. νηπιακή) (πρβ. παπάς)]

παρλάρω [parláro] P6α : (οικ.) φλυαρώ.

[αντδ. < ιταλ. parlar(e) `μιλώ' -ω < γαλλ. parler < μsnλατ. parabolare < υστλατ. parabola `παραβολή του Χριστού, ομιλία' < ελνστ. παραβολή]

παρόλα η [paróla] O25α : (λαϊκ.) λόγος στομφώδης, μεγαλόστομος και χωρίς περιεχόμενο· λόγια του αέρα, παχιά λόγια.

[αντδ. < ιταλ. parola `λόγος, λέξη' < γαλλ. parole < υστλατ. parabola `παραβολή του Χριστού, ομιλία' < ελνστ. παραβολή]

πάστα η [pásta] O25 : **I.** είδος ατομικού γλυκίσματος με βάση το παντεσπάνι, την κρέμα ζαχαροπλαστικής και τη σαντιγί, που παρασκευάζεται κυρίως στα ζαχαροπλαστεία: ~ σοκολάτας / αμυγδάλου. **II.** γενική ονομασία για τους διάφορους τύπους ζυμαρικών. **III1.** γενική ονομασία για μαλακή ή εύπλαστη μάζα που σχηματίζεται από την ανάμειξη διάφορων υλικών: ~ για τα δόντια, οδοντόπαστα. ~ για το γνάλισμα των παπουτσιών, βερνίκι. **2.** (μτφ.) τα έμφυτα κυρίως στοιχεία που συγκροτούν το χαρακτήρα του ανθρώπου: *Είναι παιδί από καλή ~, που όμως δεν πήρε καλή αγωγή. Όταν ο άνθρωπος είναι (από) κακή ~, δεν αλλάζει εύκολα. Είναι (καμωμένος) από την ίδια ~ με κπ., έχει μεγάλες ομοιότητες στο χαρακτήρα με κπ. άλλον.* **παστάκι** το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. **I.** **παστού λα** η ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. **I.**

[αντδ. < ιταλ. pasta < υστλατ. pasta < ελνστ. τά παστά `είδος κρέμας'· πάστ(α) -ούλα]

πελαργόνι το [pelargóni] O44 : είδος καλλωπιστικού φυτού, συγγενικό με το γεράνι.

[αντδ. < ιταλ. αρσ. pelargonio, πληθ. pelargoni που θεωρήθηκε ουδ. εν. < νλατ. pelargonium < αρχ. πελαργός από την ομοιότητα του καρπού με ράμφος πελαργού (πρβ. ελνστ. πελαργίτις 'είδος γερανιού')]

πελεκάνος¹ ο [pelekános] O18 : μεγάλο πουλί (μήκους ως 1,80 μ.) με κοντά πόδια και μακρύ και πλατύ ράμφος, που στο κάτω τμήμα του υπάρχει μια μεγάλη σακούλα από μεμβράνη· ζει κοντά στις όχθες λιμνών, ποταμών και θαλασσών και τρέφεται κυρίως με ψάρια.

[ελνστ. πελεκάνος αντδ. < λατ. pelecus(us) -ος < αρχ. πελεκάν, γεν. -άνος]

πεντάλφα η [pendálfa] O25α & **πεντάλφα** το [pendálfa] Ο (άκλ.) : γραμμικό πενταγωνικό σχήμα, το οποίο μοιάζει με αστέρι και χρησιμοποιείται ως μαγικό ή αποκρουστικό σύμβολο: Χάραξε μια ~ στο φέρετρο για να ξορκίσει το θάνατο.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. pentalfa αρσ. που θεωρήθηκε θηλ. < ελνστ. πένταλφα τό. ουδ. κατά το άλφα]

πιάτο το [rxáto] O39 : **1.** επιτραπέζιο σκεύος στρογγυλού σχήματος στο οποίο σερβίρεται και από το οποίο τρώγεται το φαγητό: Βαθύ / ρηχό / μικρό / μεγάλο / πήλινο ~. Πλένω / σαπουνίζω / σκουπίζω τα πιάτα. Σερβίτσιο πιάτων. (Διακοσμητικό) ~ του τοίχου. Έπεσε ένα ~ κι έσπασε. Στα λαϊκά κέντρα συνηθίζουν να σπάζουν πιάτα, όταν έρχονται στο κέφι. ΦΡ στο ~, για κτ. που είναι έτοιμο, που έχει ετοιμαστεί από κπ. άλλο: Τα θέλει όλα στο ~, τα θέλει όλα έτοιμα, χωρίς να κοπιάσει ο ίδιος. **2.** η ποσότητα ή και η ποικιλία τροφής που περιέχεται σε ένα πιάτο: Πρώτο / δεύτερο / κύριο* ~. Έφαγε δυο πιάτα φαΐ. || Το ~ της ημέρας, συγκεκριμένο φαγητό, που σερβίρει ένα εστιατόριο κατά προτίμηση μια καθορισμένη μέρα. Στη γιορτή του έβγαλε ~, πρόσφερε πιάτο με ποικιλία φαγητών. ΦΡ για ένα ~ φαΐ, πάμφθινα, πολύ κάτω από την αξία: Πούλησε τα κοσμήματά της για ένα ~ φαΐ, γιατί είχε ανάγκη. **3.** (μτφ.) ονομασία διάφορων αντικειμένων που το σχήμα τους μοιάζει με πιάτο. **α.** (μουσ.) ονομασία κρουστών οργάνων· κύμβαλο. **β.** εξάρτημα της ρόδας του αυτοκινήτου· τάσι. **γ.** είδος κεραίας για δορυφορική λήψη. **4.** (ως επίρρ., οικ.) για να δηλώσουμε την πανοραμική θέα που έχουμε από ένα συγκεκριμένο υψηλό σημείο: Ανεβήκαμε στον πύργο του Αιφελ και είδαμε ~ όλο το Παρίσι. **πιατάκι** το ΥΠΟΚΟΡ κυρίως στις σημ. 1, 2.

[αντδ. < ιταλ. piatto < λατ. *platus < αρχ. πλατύς]

πιάτσα η [rxátsa] O25α : **1.** χώρος όπου ασκούνται εμπορικές δραστηριότητες και κυρίως αγοραπωλησίες ειδών λιανικού εμπορίου· (πρβ. αγορά): Οι τιμές στην ~ είναι πεσμένες. Χάθηκαν τα λεμόνια από την ~, υπάρχει έλλειψη λεμονιών στην αγορά. || Στην ~ κυκλοφορούν φήμες για υποτίμηση, στη χρηματική αγορά. || (έκφρ.) χαλάω την ~: **α.** ρίχνω τις τιμές, κάνω αθέμιτο ανταγωνισμό: Πουλάει φτηνότερα και χαλάει την ~. **β.** (μτφ.) ενεργώ αντίθετα προς τα συμφέροντα μιας ομάδας στην οποία ανήκω κι εγώ: Μερικοί άντρες χαλάνε την ~, κάνουν π.χ. δουλειές που παραδοσιακά θεωρούνται γυναικείες (πλύσιμο πιάτων κτλ.) και κατηγορούνται ότι βλάπτουν έτσι τα ανδρικά συμφέροντα. **2.** χώρος άσκησης ορισμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων: Ο τεχνίτης / ο δικηγόρος αυτός είναι ο καλύτερος στην ~, στον επαγγελματικό χώρο των τεχνιτών, των δικηγόρων. || ~ ταξί / τρικύκλων, χώρος όπου συνήθ. σταθμεύουν τα ξί, τρίκυκλα. (έκφρ.) άνθρωπος / παιδί της πιάτσας, ξύπνιος, που ξέρει και κινείται άνετα στο χώρο της αγοράς, των συναλλαγών. ΦΡ κάνω ~, (για πόρνες) εκδίδομαι. **3.** (δημόσιος) χώρος άσκησης κοινωνικών δραστηριοτήτων: Κυκλοφορεί στην / χάθηκε από την ~, στον / από το δημόσιο, κοινωνικό χώρο όπου κυκλοφορούν, συχνάζουν, συναντώνται άτομα ή ομάδες. || (επέκτ.) το σύνολο των ατόμων ή των ομάδων που συχνάζουν, κυκλοφορούν, συναντώνται ή ασκούν τις εμπορικές ή / και επαγγελματικές τους δραστηριότητες στους παραπάνω χώρους: Τον ξέρει όλη η ~. Είναι γνωστός στην ~.

[αντδ. < ιταλ. piazza < λατ. platea 'φαρδύς δρόμος πόλης' < ελνστ. πλατεϊα (ενν. όδος) ουσιαστικοπ. θηλ. αρχ. επιθ. πλατύς]

πιλότος ο [pilótos] O18 : **1.** ο κυβερνήτης αεροσκάφους: ~ της πολεμικής / της πολιτικής αεροπορίας. ~ καταδιωκτικού / βομβαρδιστικού. Γυναίκα ~. || Αυτόματος ~, αυτόματο σύστημα που επιτρέπει την οδήγηση σκάφους ή αεροσκάφους χωρίς την παρέμβαση του ανθρώπου. **2.** ο πλοηγός. **3.** (μτφ.) για κτ. που παρουσιάζεται ως δοκιμαστικό δείγμα: Ο παραγωγός της εκπομπής / του σίριαλ γύρισε ένα επεισόδιο πιλότο. Ο δήμαρχος φιλοδοξεί να κάνει το δήμο μας πιλότο. Έργο / επιχείρηση ~.

[αντδ. < παλ. ιταλ. & βεν. piloto -ς < μσν. *πηδότης < αρχ. πηδ(όν) 'πηδάλιο' (δες λ.) -ώτης (3: λόγ. σημδ. αγγλ. pilot)]

πινακοθήκη η [pinakothíki] O30 : **1.** το ίδρυμα και ο ειδικός χώρος όπου συγκεντρώνονται και εκτίθενται μόνιμα ζωγραφικοί πίνακες: Εθνική / δημοτική ~. **2.** το σύνολο των πινάκων ζωγραφικής που είναι μόνιμα εκτεθειμένοι σε μια πινακοθήκη. **3.** (ειδ.) ονομασία μουσείων ζωγραφικής: ~ του Βατικανού / του Μονάχου.

[λόγ. αντδ. < γερμ. Pinakothek < λατ. pinacoteca (στη νέα σημ.) < ελνστ. πινακοθήκη 'αίθουσα με πίνακες στα Προπύλαια της Ακρόπολης']

πλαζ η [pláz] Ο (άκλ.) : εκτεταμένη αμμώδης παραλία, συνήθ. με κάποιες εγκαταστάσεις, που χρησιμοποιείται για θαλασσινά μπάνια και για αναψυχή: Η ~ ήταν γεμάτη κόσμο και πολύχρωμες ομπρέλες.

[αντδ. < γαλλ. plage < μσνλατ. plagia 'επικλινές έδαφος' < θηλ. του αρχ. επιθ. πλάγιος (σύγκρ. πλαγιά)]

πόζα η [póza] O25α : **1.** συγκεκριμένη και φροντισμένη στάση του σώματος κάποιου που πρόκειται να φωτογραφηθεί ή να χρησιμοποιηθεί ως μοντέλο: Φωτογραφήθηκε σε / πήρε διάφορες πόζες. Πάρε ~ να σε ζωγραφίσω / να σε σκισάρω. **2.** (για πρόσ.) συνεκδοχικά, η φωτογραφία: Της τράβηξα κάτι πολύ ωραίες πόζες. **3.** (μτφ.) προσποιητή σοβαρότητα, στάση ακαταδεξίας: Μιλώ σε κπ. / αντιμετωπίζω / υποδέχομαι κπ. με ~. (έκφρ.) κρατάω / παίρνω ~, τηρώ μια συγκεκριμένη στάση επιτηδευμένης σοβαρότητας, ακαταδεξίας, κάνω το σπουδαίο, τον παρεξηγημένο κτλ.

[αντδ. < ιταλ. posa (από τη σημ.: 'σταμάτημα στην κίνηση') < λατ. pausa < αρχ. παῦσις]

ρούμπος ο [rúmbos] O18 : **1.** μονάδα βαθμολογίας σε διάφορα παιχνίδια (συνήθ. ομαδικά, λαϊκά): Πόσους ρούμπους έκανες; **2.** (ναυτ.) ανεμολόγιο.

[αντδ. < ιταλ. rombo (στη σημ. 2) ([o > u]) από παλ. ιταλ. rumbo ή από επίδρ. του [r] και των χειλ. [mb]) < λατ. rhombus < αρχ. ρόμβος]

σακολέβα η [sakoléva] O25α : (ναυτ.) **1.** τραπεζοειδές πανί πλοίου. **2.** τύπος μικρού ιστιοφόρου.

[αντδ. < βεν. sacoleva < μσν. σαγολαίφεα 'πανιά καραβιού' < ελνστ. σάγ(ος) 'τραχύ ύφασμα μανδύα' -ο- (< λατ. sag(um) -ος) + αρχ. λαϊφος 'πανί καραβιού']

σαλπάρω [salpáro] P6α : (ναυτ.) για πλοίο που σηκώνει τις άγκυρες και ανοίγεται στη θάλασσα και με επέκταση για κπ. που αναχωρεί με πλοίο: Το πλοίο σαλπάρει στις 8.00. Τι ώρα θα σαλπάρουμε; || (επέκτ.) ξεκινώ για ταξίδι: Άντε, ετοιμάστε τις βαλίτσες και σαλπάρουμε γι' άγνωστα μέρη!

[αντδ. < ιταλ. salpar(e) -ω < παλ. ιταλ. sarpare < υστλατ. *exharpere < αρχ. εξαρπάζω 'αποσπώ (την άγκυρα)']

σέπια η [sépia] O27α : **1.** καστανόχρωμη χρωστική ουσία την οποία παρήγαν αρχικά από το μελάνι της σουπιάς. **2.** σχέδιο που έχει γίνει με σέπια.

[λόγ. αντδ. < νλατ. sepia (στη νέα σημ.) < λατ. sepia < αρχ. σηπία (δες στο σουπιά)]

σικλαμέν [siklamén] Ε (άκλ.) : που έχει ανοιχτό μοβ χρώμα, το χρώμα του κυκλάμινου: ~ μπλούζα. || (ως ουσ.) το σικλαμέν, το σικλαμέν χρώμα: Της πάει το ~.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. cyclamen < λατ. cyclaminon < ελνστ. κυκλάμιнос ή, ό]

σιλό το [siló] Ο (άκλ.) : κυλινδρική συνήθ. αποθήκη σιτηρών, που γεμίζει από πάνω και αδειάζει από κάτω.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. silo (στη νέα σημ.) < ισπαν. siro < λατ. sirus 'δοχείο σταριού' < αρχ. σιρός]

σιμίτι το [simíti] Ο44 : (λαϊκότρ.) το κουλούρι.

[ίσως αντδ. < τουρκ. simit -ι < αραβ. semiz < αρχ. σεμίδαλις (δες στο σιμιγδάλι)]

σινί το [siní] Ο43 : (λαϊκότρ.) είδος μεγάλου χάλκινου ή σιδερένιου στρογγυλού ταψιού.

[ίσως αντδ. < τουρκ. sini < αραβ. < ελνστ. σινίον 'κόσκινο']

σιφόνι το [sifóni] Ο44 & **σιφόν**² το [sifón] Ο (άκλ.) : **1.** σωλήνας που κάμπτεται στα δύο του άκρα και με τον οποίο ελέγχεται η ροή υγρών. || Το ~ της λεκάνης της τουαλέτας, σιγμοειδής σωλήνας, που διατηρείται πάντα γεμάτος με νερό και εμποδίζει έτσι την έξοδο της δυσσομίας. **2.** συσκευή σε μορφή φιάλης με την οποία εκτοξεύεται υπό πίεση αεριούχο νερό ή άλλο ποτό.

[σιφόν: λόγ. αντδ. < γαλλ. siphon < αρχ. σίφων (πρβ. σίφουνας)· σιφόνι: προσαρμ. στη δημοτ.]

σκέλεθρο το [skélethro] Ο41 : με επιτατική σημασία, ο σκελετός ή ο σκελετωμένος άνθρωπος, συνήθ. σε λογοτεχνική χρήση.

[λόγ. αντδ. < ιταλ. scheletro 'σκελετός, αδύνατος άνθρωπος' < ελνστ. σκελετός ([r] ίσως από επίδρ. του αρχ. σκελιφρός (ελνστ. σκελεφρός) 'στεγνός και αδύνατος')]

σοφιστική [sɔfistiké] Ε (άκλ.) : για ό,τι δίνει μια εντύπωση εξεζητημένης και προκλητικής κομψότητας, λεπτότητας: Στιλ ~. Υφος ~. ~ ντύσιμο.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. sophistiqué < υστλατ. sophisticari < αρχ. σοφιστικός]

σπάλα η [spála] Ο25α : το οστό της ωμοπλάτης σφαγίου. || κομμάτι κρέας από την ωμοπλάτη σφαγίου.

[μσν. σπάλα αντδ. < ιταλ. spalla < υστλατ. *spatula (δες σπάτουλα) < αρχ. σπάθη 'πλατιά λάμα (σπαθιού κτλ.)']

σπαρματσέτο το [sparmatséto] & **σπερματσέτο** το [spermatséto] Ο39 : φωτιστικό κερί· στεατικό κερί, αλειμματοκέρι.

[αντδ. < ιταλ. spermaceti αρσ. εν. που θεωρήθηκε πληθ. *οι σπερματσέτοι > εν. *σπερματσέτος και μεταπλ. σε ουδ. με βάση την αιτ. (και με υποχωρ. αφομ. [e-a > a-a]) < μσνλατ. sperma ceti 'σπέρμα φάλαινας' < αρχ. σπέρμα + αρχ. κήτος]

σπαρτρί το [spartrí] Ο43 : σκληρό ύφασμα (από ίνες σπάρτου), που χρησιμοποιείται στη ραπτική ως υπόστρωμα για την ενίσχυση μερών του ενδύματος (π.χ. των γιακάδων).

[λόγ. αντδ. < γαλλ. sparterie < spart, sparte < λατ. spartum < αρχ. σπάρτον]

σπάτουλα η [spátula] Ο27 : **1.** εργαλείο του χειριού από λεπτό και πλατύ έλασμα με λαβή, που συνήθ. το χρησιμοποιούν για να απλώνουν επάνω σε μια επιφάνεια χρωστικές ή άλλες ουσίες: Η ~ του μπογιατζή / του ζωγράφου. || ανάλογο εργαλείο της κουζίνας: Ξύλινη ~. **2.** (μτφ.) για να δηλωθεί υπερβολική κολακεία, γλείψιμο: Αρχισε / έβγαλε πάλι τη ~.

[αντδ. < βεν. spatola ([o > u] από επίδρ. του [l]) < υστλατ. *spatula < αρχ. σπάθα (δες στο σπάλα)]

σπιράλ το [spirál] Ο (άκλ.) : **1.** γενική ονομασία για διάφορα αντικείμενα τα οποία έχουν το σχήμα ελικοειδούς σωλήνα. **α.** (ιατρ.) σπειροειδές έλασμα το οποίο τοποθετείται στη μήτρα ως μέθοδος αντισύλληψης. **β.** είδος εντομοαπωθητικού. **γ.** είδος τετραδίου του οποίου τα φύλλα

συνδέονται με σπειροειδές πλαστικό ή σύρμα. **2.** (ως επίθ.) για οτιδήποτε έχει ελικοειδές σχήμα: Σωλήνες ~. Καλώδιο ~. Τετράδιο ~.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. spiral < μονλατ. spiralis < λατ. spira < αρχ. σπειρά]

στρίγκλα η [stríŋgla] & **στρίγλα** η [stríɣla] O25 αρσ. (στη σημ. 2) **στρίγκλος** [stríŋglos] & **στρίγλος** [stríɣlos] O18 : **1.**(λαογρ.) δαιμόνιο με τη μορφή ισχνής και άσχημης γριάς που, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, προξενεί κακό κάνοντας μαγείες (ιδ. σε λεχώνες και σε βρέφη). **2.** χαρακτηρισμός ιδιαίτερα δύστροπης, κακιάς, μοχθηρής γυναίκας: Παντρεύτηκε μια ~. Η ~ που έγινε αρνάκι.

[μσν. στρίγκλα, στρίγλα αντδ. < λατ. *strigula υποκορ. του striga 'κακό πνεύμα που ουρλιάζει τη νύχτα και βλάπτει τα παιδιά' < strix 'είδος κακοσημάδης κουκουβάγιας' < ελνστ. στριγγ- (στρίγξ) 'κουκουβάγια'· μσν. στρίγλος (μαρτυρείται στη σημ.: 'νυχτοκόρακας'), *στρίγκλος < στρίγκλ(α), στρίγλ(α) -ος]

σύριγγα ¹ η [síringa] O28 : συσκευή για ενέσεις, παρακεντήσεις κτλ., που αποτελείται από ένα διαβαθμισμένο κύλινδρο, μία βελόνα που εφαρμόζεται στην άκρη του και ένα έμβολο που κινείται μέσα στον κύλινδρο: Γυάλινη ~. Πλαστική ~ μιας χρήσης.

[λόγ. < σύριγγα ² (σύριγξ) αντδ. < γαλλ. seringue (στη νέα σημ.) < υσταλτ. syringa 'κλύσμα' < αρχ. συριγγ- (σύριγξ)]

ταλέντο το [taléndo] O39 : **1.** ιδιαίτερη φυσική ικανότητα, χάρισμα κυρίως στον πνευματικό ή στον καλλιτεχνικό τομέα: Το ~ του στη λογοτεχνία εκδηλώθηκε από τα παιδικά του χρόνια. Για να διακριθεί κανείς στη μουσική δεν αρκεί μόνο το ~, χρειάζεται και πολλή δουλειά. Ο νεαρός έχει μεγάλο ~ στη ζωγραφική. || (ειρ.) ικανότητα για κτ. κακό: Έχει μεγάλο ~ στο ψέμα / στο να παρουσιάζει τα πράγματα όπως τον συμφέρει. **2.** άτομο που είναι προικισμένο με κάποιο ταλέντο: Οι ποιητικοί διαγωνισμοί προβάλλουν τα νέα ταλέντα. Ο μουσικός αυτός είναι μεγάλο ~. Αυτός ο νέος είναι πολυσύνθετο ~, έχει πολλά ταλέντα. Κυνηγός* ταλέντων.

[αντδ. < ιταλ. talento < λατ. talentum < αρχ. τάλαντον (δες στο τάλαντον ²), η ιταλ. σημ. με βάση την παραβολή των ταλάντων της Κ.Δ.]

ταπέτο το [tapéto] O39 : (παρωχ.) χαλί: Όλο το σπίτι ήταν στρωμένο με ταπέτα. **ταπετάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < ιταλ. tappeto < λατ. tappetum < αρχ. ταπητ- (τάπης δες στο τάπητας)]

ταπετσαρία η [tapetsaría] O25 : **1α.** ειδικό διακοσμητικό χαρτί ή ύφασμα που το χρησιμοποιούν για την επένδυση τοίχων σε εσωτερικούς χώρους· χαρτί ταπετσαρίας: ~ σε σκούρα / σε ανοιχτά χρώματα. Βάζω ~ στο δωμάτιο. **β.** η επένδυση τοίχου με χαρτί ή ύφασμα: Εργαλεία ταπετσαρίας. **2α.** η κάλυψη επίπλων, κυρίως καθισμάτων και καναπέδων, με μία στρώση από μαλακό υλικό και η επένδυσή τους με διακοσμητικό ύφασμα, δέρμα ή πλαστικό: Η πολυθρόνα θα γίνει ολόκληρη από ~. Το κάθισμα της καρέκλας είναι από ~ και η ράχη από ξύλο. Υφάσματα ταπετσαρίας. **β.** το ύφασμα, το δέρμα ή το πλαστικό που καλύπτει ένα ταπετσαρισμένο έπιπλο: Λερώθηκε / έλιωσε η ~ και θέλει αλλαγμα. Η ~ του σαλονιού έχει πολύ ωραίο χρώμα. || Ταπετσαρίες αυτοκινήτων.

[αντδ. < βεν. *tapezaria (πρβ. ιταλ. tappezzeria, βεν. tapezier 'ταπετσιέρης') τάπης (δες στο ταπέτο)]

ταπετσάρω [tapetsáro] -ομαι P6 : καλύπτω έναν τοίχο ή ένα έπιπλο με ταπετσαρία.

[αντδ. < ιταλ. tappezzar(e) -ω < γαλλ. tapisser < tapis < ελνστ. ταπήτιον (μσν. προφ. [it]) υποκορ. του αρχ. τάπης]

ταπί [tapí] (άκλ.) (ως επίρρ.) : (οικ.) χωρίς λεφτά. ΦΡ μένω / είμαι ~, μένω άφραγκος, απένταρος. ~ και ψύχραιμος, άφραγκος, απένταρος. || για χαρτοπαίγνιο: Ποντάρω πέντε χιλιάδες, και ~, ποντάρω τα τελευταία μου χρήματα.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. tapis! 'τα ρέστα μου!' (αρχική σημ.: 'πράσινη τσόχα που σκεπάζει το τραπέζι του παιχνιδιού', δες στο τάπητας)]

ταρταρούγα η [tartarúγα] O26 : όστρακο χελώνας με το οποίο κατασκευάζουν διάφορα αντικείμενα, όπως π.χ. σκελετούς γυαλιών, χτένες κτλ.

[αντδ. < ιταλ. tartaruga 'χελώνα' < υστλατ. tartarucus 'δαίμονας του Τάρταρου' < ελνστ. Ταρταροῦχος (επειδή η χελώνα θεωρούνταν σύμβολο του κακού πνεύματος)]

τεφτέρι το [teftéri] O44 : **1.** (παρωχ.) τετράδιο για λογαριασμούς ή σημειώσεις. **2.** (μειωτ.) αρχείο δημόσιας αρχής· κιτάπι: Δεν τον βρήκαν γραμμένο στα τεφτέρια τους. ΦΡ γράφω* κπ. / κτ. στα παλιά μου τα τεφτέρια· ΣΥΝ ΦΡ γράφω κπ. / κτ. στα παλιά μου τα παπούτσια.

[αντδ. < τουρκ. tefter, defter -ι < αραβ. diftar < αρχ. διφθέρα στη σημ.: 'γραφική ύλη' (πρβ. μsn. δεφτέρι συμφυρ. του υποκορ. διφθέριον & τουρκ. tefter)]

τζίρος ο [dzíros] O18 : (οικον.) εμπορική κατανάλωση, κύκλος εργασιών: Επιχείρηση με τζίρο πολλών εκατομμυρίων το χρόνο. Κατάστημα με υψηλό / χαμηλό τζίρο. Έπεσε ο ~ στα κρέατα / στα υφάσματα.

[αντδ. < βεν. ziro 'γύρος, κύκλος επιχειρήσεων' < λατ. gyrus < ελνστ. γῦρος]

τόνος ³ ο : μεγάλο ψάρι, με σώμα παχύ και ατρακτοειδές, που ζει στις εύκρατες και στις θερμές θάλασσες: Ο ~ έχει πολύ νόστιμο κρέας. ~ παστός / κονσέρβας. Σαλάτα με τόνο. **τονάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < ιταλ. tonno -ς < υστλατ. tunnus < αρχ. θύννος]

τούμπα ² η : λόφος που δημιουργήθηκε από συσσώρευση χωμάτων ή άλλων υλικών: Προϊστορική ~.

[μsn. τούμπα αντδ. < υστλατ. tumba 'τάφος' < αρχ. *τύμβα, τύμβος (προφ. [mb])]

τσαμπούνα η [tsabúna] O25 : λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ένα δερμάτινο ασκό στον οποίο είναι προσαρμοσμένοι οι αυλοί για την παραγωγή του ήχου.

[μsn. *τσαμπούνα (πρβ. μsn. τσαμπουνίζω) αντδ. < ιταλ. zampogna ([o > u] από επίδρ. των χειλ. [mb]) < λατ. symphonia < αρχ. συμφωνία στην ελνστ. σημ.: 'όνομα μουσικού οργάνου' (πρβ. μsn. τσαμπούνα από παλ. ιταλ. τ. με [r])]

τσέμπαλο το [tsémbalo] O41 : νυκτό μουσικό όργανο με χορδές και με πλήκτρα, που μοιάζει με πιάνο με ουρά.

[αντδ. < ιταλ. cembalo (στη νέα σημ.) < λατ. cymbalum < αρχ. κύμβαλον]

τσέρι το [tséri] O (άκλ.) : λικέρ από κεράσια.

[αντδ. < αγγλ. cherry(-brandy) (< γαλλ. < λατ. < αρχ. κέρασος 'κερασιά')]

τσίμα [tsíma] επίρρ. : για κτ. που δεν είναι αρκετό και φτάνει μόλις και μετά βίας, μόνο στη ΦΡ ~ ~: Τα φέρνουμε ~ ~ με το μισθό. ~ ~ ήρθε το φαγητό. Φτάσαμε ~ ~, τη στιγμή που έφευγε το τρένο. ~ ~ της έρχεται η μπλούζα, είναι πολύ στενή.

[αντδ. < ιταλ. cima 'κορφή, άκρη σκοινιού, μικρό σκοινί' < λατ. cyma < ελνστ. κῦμα στη σημ.: 'νεαρός βλαστός', με επανάληψη κατά το κοντά κοντά ή < σιμά σιμά με ισχυροπ. της άρθρ. [si > tsi] και υποχωρ. κατά τα άλλα επιρρ. (σύγκρ. λάου λάου)]

τσιρότο το [tsiróto] O39 : **α.** (οικ.) λευκοπλάστης. **β.** είδος εμπλάστρου.

[αντδ. < ιταλ. cerotto ([er > ir] αναλ. προς άλλες λ. με παρόμοια εναλλ.: μηρός - μερί) < υστλατ. cerotum 'αλοιφή από κερί' < ελνστ. *κηρωτόν < αρχ. κηρωτή]

τσότρα η [tsótra] O25α : (λαϊκότρ.) ξύλινο δοχείο, με πλατιά βάση που στενεύει προς τα πάνω, που το χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν και να πίνουν κρασί ή νερό.

[αντδ. < τουρκ. zotra, zotura < ιταλ. ciotola < συμφυρ. λατ. cyathus < αρχ. κύαθος & λατ. cotyla < αρχ. κοτύλη]

τσούρμο το [tsúrmo] O39 : **1.** (ναυτ.) πλήρωμα εμπορικού πλοίου. **2.** (οικ., μειωτ.) πολλά άτομα που αποτελούν ένα σύνολο: Έχει ένα ~ παιδιά. Μας κουβαλήθηκε με όλο του το ~, με όλη την οικογένεια. Πού να βολέψεις όλο αυτό το ~; || (ως επίρρ.): Ήρθε ~ το σόι, όλο μαζί.

[αντδ. < ιταλ. ciurma 'κατώτερο πλήρωμα καραβιού', θηλ. που θεωρήθηκε ουδ. πληθ., < υστλατ. celeusma < αρχ. κέλευσμα 'εντολή στους κωπηλάτες']

υδραυλικός -ή -ό [idravlikós] E1 : **1α.** που είναι σχετικός με την παροχή και με τη διοχέτευση του νερού: Υδραυλική εγκατάσταση. Υδραυλικές εργασίες. **β.** (ως ουσ.) **β1.** ο υδραυλικός, τεχνίτης που ασχολείται με υδραυλικές εργασίες. **β2.** τα υδραυλικά, το σύνολο των υδραυλικών εγκαταστάσεων ενός κτιρίου: Πάλιωσε η οικοδομή και θέλουν αλλαγή τα υδραυλικά. **2.** που χρησιμοποιεί τη στατική ή τη δυναμική ενέργεια ενός υγρού (νερού, λαδιού κτλ.): Υδραυλικά φρένα. Υδραυλικό πιεστήριο. Υδραυλικό τιμόνι. || (ως ουσ.) η υδραυλική, κλάδος της μηχανικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των νόμων ισορροπίας και κίνησης των υγρών, κυρίως του νερού, καθώς και την πρακτική εφαρμογή τους. || Υδραυλικά έργα, τεχνικά έργα που αποτελούν εφαρμογή της υδραυλικής, έργα ύδρευσης, αποξήρανσης, αντιπλημμυρικά κτλ.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. hydraulique < λατ. hydraulicus 'που κινείται με νερό μέσα σε σωλήνες' < ελνστ. ὕδραυλ(ις) 'μουσικό όργανο που λειτουργεί με νερό μέσα σε σωλήνες' -ικός]

φάλαγγας ο [fálangas] O5 & **φάλαγγα** ² η [fálanga] O28 : **1.** είδος βασανιστηρίου κατά το οποίο αυτός που βασανίζεται, δέχεται χτυπήματα στα πέλματα των ποδιών του που είναι ακινητοποιημένα: Του έκαναν / πέρα σε από φάλαγγα. Τα πόδια του πρήστηκαν από τη φάλαγγα. **2.** το σχετικό όργανο βασανισμού.

[αρχ. φάλαγξ, αιτ. -αγγα στη σημ.: 'κυλινδρικό κομμάτι ξύλου' ή αντδ. < τουρκ. falaka (ηχηροπ. του μεσοφ. [k > g] από επίρρ. του [l]) < αραβ. < αρχ. φαλαγγ- και μεταπλ. σε αρσ. με βάση την αιτ.]

φαντεζί [fandezí] E (άκλ.) : που εντυπωσιάζει με την ιδιομορφία και την ιδιοτροπία του στο σχέδιο ή στο χρώμα· φανταχτερός, χτυπητός: ~ γραβάτα / γιλέκο / μπλούζα. || (ως επίρρ.): Ντύνεται ~.

[λόγ. αντδ. < γαλλ. fantaisie < αρχ. φαντασία]

φασόλι το [fasóli] O44 : **1.** ο ώριμος, αποφλοιωμένος καρπός (όσπριο) της φασολιάς, που τρώγεται μαγειρεμένος και (στον πληθ.) το λαδερό φαγητό που παρασκευάζεται από ξερά ή φρέσκα φασόλια: Φασόλια γίγαντες / ελέφαντες / μαυρομάτικα. Φασόλια γιαχνί / πιάζ*. Φασόλια σούπα, φασολάδα. Πεθύμησα να φάω φασόλια. **2.** το φυτό φασολιά.

[μσν. φασόλιν < *φασιόλιον (αποβ. του ημιφ. ανάμεσα σε [s] και φων., σύγκρ. διακόσια > διακόσα) υποκορ. του ελνστ. φασίολος < αντδ. λατ. phasiolus < phaselus < αρχ. φάσηλος]

φελούκα η [felúka] O25 : **1.** πλοιάριο της Μεσογείου, χαμηλό, στενό και άφρακτο, που κινείται με κουπιά ή με ιστία και που ο τύπος του έχει σχεδόν εκλείψει. **2.** βοηθητική βάρκα.

[ίσως αντδ. < ιταλ. feluca < γαλλ. felouque < αραβ. felūka < ελνστ. ἐφόλκιον 'βαρκάκι που ρυμουλκείται από το καράβι']

φιντάνι το [findáni] O44 : **1.** νεαρό φυτό (ιδ. για μεταφύτευση), τρυφερός βλαστός φυτού: *Τα φιντάνια που φύτεψα, άρχισαν να μεγαλώνουν.* **2.** (μτφ.) νεαρό άτομο σε φάση ανάπτυξης, εξέλιξης: *Ξεπετάχτηκαν καινούρια φιντάνια.* **φιντανάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < τουρκ. fidan -ι < αρχ. φυτόν]

φλογιστό το [flojístó] O38 : (χημ.) υποθετική μορφή ύλης που, κατά παλιότερες θεωρίες, ενυπάρχει σε όλα τα σώματα που μπορούν να καούν και η οποία απελευθερώνεται κατά την καύση.

[λόγ. αντδ. < νλατ. phlogiston < αρχ. φλογιστός 'που μπορεί να ανάψει']

φουντούκι το [fundúki] O44 : ο εδώδιμος καρπός της φουντουκιάς, με σκληρό περικάρπιο και ποικιλία σχημάτων: *Τα φουντούκια, τα καρύδια, τα φιστίκια κτλ. λέγονται ξηροί καρποί. Σοκολάτα με ~.*

[αντδ. < τουρκ. fundik -ι < αραβ. < ελνστ. (κάρυον) Ποντικόν 'καρύδι από την περιοχή του Πόντου']

χάρτα η [xárta] O25 : **α.**(παρωχ.) γεωγραφικός χάρτης: *Η Χάρτα του Ρήγα, με τις ελληνικές χώρες στην Ευρώπη και στη Μικρά Ασία.* **β.** έγγραφο επίσημης διακήρυξης: *Η ~ του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου· χάρτηςII.*

[αντδ. < ιταλ. carta < λατ. charta < αρχ. χάρτης ([k > x] κατά το χάρτης)]

χαρτόνι το [xartóni] O44 : πολύ χοντρό και σκληρό χαρτί: *Λεπτό / χοντρό ~. Κουτί από ~.* **χαρτονάκι** το ΥΠΟΚΟΡ.

[αντδ. < βεν. carton (στη νέα σημ.) -ι < λατ. charta < αρχ. χάρτης ([k > x] από επίδρ. της λ. χαρτί)]

χειρουργός ο [xirúrɣos] O18 θηλ. **χειρουργός** [xirúrɣos] O35 & **χειρουργός** ο [xirurɣós] O17 θηλ. **χειρουργός** [xirurɣós] O34 : γιατρός ειδικευμένος στη χειρουργική: *Γενικός / πλαστικός ~. II ~ οδοντίατρος.*

[λόγ. αντδ. < ιταλ. chirurgo ([kirú-]) -ς < υσλ. chirurgus < ελνστ. χειρουργός (μετακ. τόνου κατά το λατ. τονισμό)· λόγ. < ελνστ. χειρουργός· λόγ. θηλ. χωρίς διάκρ. γένους]

χημεία η [ximía] O25 : **1.**επιστήμη που μελετά τις ιδιότητες των διάφορων ουσιών, τις αντιδράσεις τους και τον τρόπο παρασκευής τους: *Οργανική / ανόργανη / αναλυτική ~. Φυσική ~, φυσικοχημεία. Εργαστήριο χημείας, χημείο. ~ τροφίμων. Σπουνάζει ~. II το μάθημα της χημείας, καθώς και το αντίστοιχο εγχειρίδιο: Σήμερα έχουμε ~. Δώσε μου τη ~ σου.* **2.** σύμπτωση απόψεων, ενεργειών ή συνταίριασμα χαρακτήρων, ιδεολογιών κτλ., ώστε το αποτέλεσμα να είναι αρμονικό, ιδανικό: *Ταιριάζουν οι χημείες τους. Το να πετύχει μια συμβίωση είναι θέμα χημείας.*

[λόγ. αντδ. < γαλλ. chimie < alchimie 'αλχημεία' < αραβ. al-kīmiyā (al: άρθρο) < συμφυρ. των ελνστ. χυμεία 'επεξεργασία υγρών' (< αρχ. χῡμα 'υγρό') + ελνστ. Χημία 'Αίγυπτος' < αιγυπτ. kēm 'μαύρη' (δηλ. εύφορη γη)]